فاتح الكريمى

مختصر

تاريخ اسلام

٢ نچى قسم

ناشرى: حسين حسينوف كتبخانه‌سى اورنبورغده.

دورتنچى مرتبه باصلووى

ЭЛЕКТРО-ПАРОВАЯ ЛИТО-ТИПОГРАФІЯ
Товарищества «КАРИМОВЪ, ХУСАИНОВЪ и К°»
Оренбургъ.
1914 г.

یاڭی نرسه

مکتب اداره‌لرینه زور سوینچ

مفصل تاریخ اسلام خریطه‌سی

یاصاوچیسی مدرسهٔ حسینیه معلملرندن صلاح کمال افندی.

توب اسکلادی حسینف کتبخانه‌سنده‌در.

بره‌مل‌ب بهاسی ۶۵ تین. پوچته ایله ۸۰ تین. بره‌مل‌ب نالوژ ابدل
کوبل‌ب صوراوچیلرغه کوب اسکیدکه ایــله هرطرفقه یباررگه ممک

حسینف کتبخانه‌سی خصوصی ناشرلر طرفندن نشر ایدلگ
بیك کوب کتابلرنڭ پریستاۋیتلی - در. دیمك هر قایوسی بالف
حسینف کتبخانه‌سی آرقلی تارالادرلر.

زور شادلـق کوب یللـردن بیـرلی کوتلگان، ابـ
کیره‌کلی نرسه باصلوب چقدی

,,حساب قورالی،، نامنده

مکتبلرمز ایچون ماتور بویاوده بایتاقتنه نرسه‌دن معلومات بیر-گان غایت استفاده‌لی دیواری

تابلیتسه — جدول

بونرسه هر مکتبنڭ دیوارنده بولو البته لازم. مکتب بالالرینـ
موندن کوب فائده کوره‌چکلری طبیعیدر.

یاصاوچیسی شاکرجان السعدی. بره‌مل‌ب حقی ۱۵ تین، پوچطه ایـ
۲۱ تین، بره‌مل‌ب نالوژ قیلنمی.

ناشری: حسین حسینوف کتبخانه‌سی اورنبورغده.

کوبل‌ب آلوچیلرغه زور اسکیدکه.

آدریس: г. Оренбургъ, Книжный Магаз. Х. Хусаинона.

ایکنچی قسم

مختصر

تاریخ اسلام

مرتبی: فاتح کریموف.

دورتنچی مرتبه باصلوری.

«کریموف حسینوف وشرکاسی» نک مطبعه‌سی

اورنبورغ — ۱۹۱۳.

ناشری :
حسین حسینوف کتابخانه‌سی
اورنبورغده .

بسم الله الرحمن الرحيم

اسلام دینینڭ ظاهر بولغان اورنی

اسلام دینی باشلاب «جزیرة العرب» دیگان یرده ظاهر بولدی. «جزیرة العرب» آزیا قطعه‌سینڭ غرب جنوبیسنده زور بر یارم آطه‌در. بو یارم آطه‌ده ایسکیدن بیرلی عربلر طورغانغه کوره، «جزیرة العرب» یاکه «عربستان» اسملری ایله آتالغان.

بو جزیره‌نڭ شمال طرفی «سوریه» و «عراق» قطعه‌لرینه؛ غرب طرفی «بحر احمر» گه و «باب المندب» بوغازینه؛ شرق طرفی «هرمز» بوغازینه و «بصره» کورفزینه؛ جنوب طرفی «بحر محیط ـ هندی» گه و «عمان» دڭزینه طوتاشقان. شوڭا کوره، اوچ یاغی صو، بر یاغی قوری‌دن عبارتدر.

عربستان ایسکیدن بیرلی «حجاز»، «یمن»، «حضرموت»، «عمان»، «نجد» اسملری ایله بر نیچه قسمگه بولینب یورتولگان.

«حجاز» نڭ شمال طرفی «بادیة العرب»، شرق طرفی دخی بادیة العرب و «نجد»، جنوب طرفی «یمن»، غرب طرفی «بحر ـ احمر» دن عبارت اولوب، طوفراغی ایگون ایگارگه یاراقسز، کوب یرلری طاو طاشلقدر.

« یمن » قطعه‌سی طاولق بر یر ایسه‌ده طوفراغی یخشی بولغانغه کوره ایگون ایگارگه یاراقلی‌در. « حضر موت » عربستاننك جنوب طرفنده بحر محیط هندی بویفه در. « عمان » جزیرة العرب‌نك جنوبنده، « نجد » شرق طرفنده و اورته سنده در.

« **جزیرة العرب** » نك دگز بویلری بر قدر معمور، ایران طرفلری منبت و ایگون ایگارگه یاراقلی ایسه‌ده بیك کوب یرلری قوم صحرالرندن عبارتدر. بو جزیره ده آغا طورغان زور صولر، یاکی تلگه آلورلق کوللر یوقدر. فقط بعض اورنلرده چوللر اورته سنده کوله‌گه‌لی آغاچلر، یشل‌لکلر و شونلر یاننده، اچارگه یاری طورغان صولر اوچراشدر غالی. چیتدن قاراغانده بر اوطراو شیکالی کورینوب طوره طورغان موندی یرلرگه « واحه » دیلر. عربستانده تورلی حیوانلر یتشه. لکن الك مشهورلری دوه ایله آت در.

عربستاننك خلقی

عربلر حضرت نوح نك « سام » آدلی اوغلی‌نك نسلندندر. بو عرب خلقی « بائده » ، « عاربه » ، « مستعربه » اسملری ایله اوچگه بولینب یورتوله.

« بائده » عربلری بیك ایسکی بولغانغه کوره، آنلرغه دائر تاریخی معلومات یوق دیب أیتورلکدر. شول قدریسی معلومدرکه : اوزلرینه « هود » علیه السلام یبارلگان « عاد » قومی برله « صالح » علیه السلام یبارلگان « ثمود » قومی بائده عربلرندندر.

عاد قومی یمن ایله عمان آره‌سنده و حضر موت تیره‌لرنده

طورغانلر. « شداد » اسملی مشهور بر حکمدار بونلرنڭ پادشاهسی بولغان.

ثمود قومی حجاز برله شام آره سنده طورغانلر.

« عاربه » عربلری « بنی قحطان » قبیله‌لرندن عبارتدر. بونلر بیك ایسکی زمانلرده (هجرتدن ۲٦۹۰ یللر الوك) یمن‌ده زور بر حکومت توزوگانلر.

توزومش اولدقلری « بنی حمیر » حکومتی ایکی مڭ یلدن آرتق دوام ایتکان. حاضرگی « صنعا » بلده‌سی یاننده، اول وقت مشهور « سبا » یاکه « مأرب » شهری شول حکومت نڭ پایتختی بولغان. « بنی حمیر » حکومتی آخرنده حبشیلرنڭ هجومی ایله منقرض اولمشدر. حاضرگی کونده یمن تیره‌سنده « حمیری » دیب آتالغان یازو ایله نقشلانمش طاشلر طابلمقده‌در.

« مستعربه » عربلر دیب عربلرنڭ حجاز قطعه‌سنده طورغانلرینه أیتله‌در. بونلر اسماعیل علیه السلام نڭ « جرهم » قبیله‌سندن آلغان خاتونندن طوغوب اورچیگان وکوبه‌یگان کشیلر یعنی اسماعیل علیه السلامنڭ بالالری و نسلیدر. مستعربه عربلر قبیله و عشیرت حالنده یاشیلر، سوداگرلك ومال آصراوچیلق ایله کون ایته‌لر ایدی.

قریش قبیله‌سی ـ مستعربه عربلردن « قریش » اسملی برقبیله بار وبوقبیله « مکه » شهرینڭ الڭ توب خلقندن ایدی.

بوقریش قبیله‌سی نسل وبایلق جهتنچه باشقه عرب قبیله‌لرندن اوستون بولغانغه کوره، کعبه نڭ بار خدمتی ده آنلر قولنده بولا و شول سببلی بوقبیله بیك حرمتلی طوتیله ایدی.

پیغمبرمز محمد علیه السلام اوشبو قریش قبیله‌سندن اولوب، اسماعیل علیه السلام نسلندندر.

کعبه ـ حاضرگی کعبه ایسکیدنوك بار ایدی. آنی الله تعالی نڭ

امری ایله ابراهیم و اسماعیل علیه السلاملر بنا ایتدیلر. عربلر
پت پرست وکافر و قتلرنده ده کعبه‌نی بیك عزیز ومقدس صانیلر
آنلرنك صنم لری شونك اچنده طورا، هر یل حج وقتنده کعبه‌نی زیارت
ایچون بیك کوب خلق جیولا، پت لر ایچون قربانلر چالالر ایدی.

اسلامدن اوّل عربلر

عربلرنك کوبسی پت پرست ایدیلر. هر قبیله‌نك اوزینه
مخصوص پت‌لری بار ایدی. کعبه‌ده‌گی پت‌لرنك الڭ زورسی «هبل»
اسمنده ایدی. عربلرنك بعضیسی یهودیلکنی، بعضیسی خرستیانلقنی
قبول ایتمشلر ایسه‌ده بونلر بیك آز اولمشدر. عربلر قوناق سویو-
چان، جومرد، ناموسلی، طوغری سوزلی، شعر وفصاحت‌نی یاراتوچی
بر خلق بولغان.

مکه یاننده «عکاظ» اسملی بر یرگه هر یل جیولوب زور بر
یارمنکه قورالر، شونده سوداگرلر سودا ایته، شاعرلر شعر سویلی،
یاکه یازغان شعرلرن خلقغه طارطالر، اوستا سویله‌وچیلر نطقلر
ایراد ایته‌لر، شعرده، فصاحت وبلاغت ده اوستون چقغانلرغه مکافات‌لر
بیریله، آنلرنك شعرلری، هرکم کورسون ایچون، کعبه دیوارینه
آصیلوب قویولا ایدی.

«ابرهه» و «اصحاب فیل»

عاربه عربلری طرفندن «یمن» ده قورولغان «بنی حمیر»
حکومتینی پیغمبرمز محمد علیه السلام طوغماسدن ۹۳ یل الوك حبشیلر

ضبط ایلدیلر. شونده اوزلری بر حکومت فوردیلر. پایتختلری «صنعا» شهری ایدی. شول حبشیلرگه حاکم بولغان «ابرهه» اسملی بر کشی، عربلرنی مکه‌ده‌گی کعبه‌نی زیارت ایتودن طوقتاتو نیتیله «صنعا» شهرنده زور بر کلیسا صالدردی و کعبه اورنینه شونی زیارت ایتسونلر دیب، همه عرب قبیله‌لرینه امر و اعلان ایتدی.

لکن عربلر اول کلیسانی زیارت و حرمت ایتمه‌دیلر. حتی مکه‌دن بر نیچه کشی «صنعا» شهرینه مخصوص کیلوب اول کلیسانڭ دیوارینه نجاست سورتب کیتدیلر. صڭره بونلرنڭ کعبه اهلندن بولولری بلنگاچ ابرهه‌نڭ بیك آچووی کیلوب کعبه‌نی یمرر ایچون مکه اوزرینه هجوم ایتدی.

«ابرهه» نڭ زور بر فیلی بار و قایوغنه صوغشقه کیتسه ده شول فیل آرقه‌سنده دشمنلرن جیکه ایدی. کعبه اوستنه هجوم ایتکانده ده شونی آلوب باردی. لکن بو سفر فیل مکه‌گه یاقنلاشقاچن چوگوب، یورومی طورغان بولدی. باشقه یاقغه بوروب یبارسه‌لر بیك شه‌ب بارا - اما کعبه‌گه طابا بوردیلرمی درحال طوقتی ایدی. بو واقعه قرآن‌ده «الم ترکیف...» سوره‌سنده بیان ایدلمشدر. جناب حق کعبهٔ معظمه نی صاقلادی. ابرهه عسکری اوستنه زور بلالر کیلدی. الله تعالی نڭ امری ایله بر طاقم واق قوشلر آوزلری و آیاقلری ایله آنڭ عسکری اوستنه هوادن واق طاشلر یاودررغه باشلادیلر. یاڭغور شیکلی یاوغان شول طاشلردن ابرهه عسکرینڭ کوبسی تلف بولدی. آنڭ اوستینه‌ده زور طاشو بولوب قالغانلرن آغزوب هلاك ایتدی. شول سببلی ابرهه جیکلوب کیر و قایتورغه مجبور بولدی.

ابرهه‌نڭ اوشبو عسکرینه «اصحاب فیل»، واقعه‌گه «فیل واقعه‌سی»، اوشبواش بولغان یل‌غه‌ده «فیل یلی» دیب یورتوله‌در.

مونه اوشبو فیل یلنده حضرت محمد صلی الله علیه والسلام دنیاغه کیلدی.

محمد علیه السلام نڭ دنیاغه کیلووی و نسب شریفلری

حضرت محمد علیه السلام فیل یلنده، ربیع الاوّل آیی نڭ اون ایکیسنده (میلاد نڭ ۵۷۰ نچی یلنده، آپریل نڭ ۱۷ سنده) دوشنبه کون مکهٔ مکرمه شهرنده آتاسینڭ یورطنده دنیاغه کیلدی.

آتاسی عبدالله اسملیدر. عبدالله عبدالمطلب اوغلی، عبدالمطلب هاشم اوغلی، هاشم عبدمناف اوغلی، عبدمناف قُصَیّ اوغلی، قُصَیّ کلاب اوغلی، کلاب مُرَّه اوغلی، مره کعب اوغلی، کعب لُؤَیّ اوغلی، لؤی غالب اوغلی، غالب فهر اوغلی، فهر مالك اوغلی، مالك نضر اوغلی، نضر کنانه اوغلی، کنانه خزیمه اوغلی، خُزَیمه مُدرِکه اوغلی، مُدرکه الیاس اوغلی، الیاس مُضر اوغلی، مُضر نزار اوغلی، نزار معدّ اوغلی، معدّ عدنان اوغلی در.

بونلردن صوڭ دخی برنیچه بابالر آرقیلی محمد علیه السلامنڭ نسلی اسماعیل علیه السلامغه باروب ترهله‌در. آناسی وهب قزی «آمنه» در. محمد علیه السلامنڭ آتاسی قریش قبیله‌سندن و هاشم آلندن در. قریش قبیله‌سی عرب قبیله‌لری اچنده آیروچه حرمتلو طوتولمقده و خصوصا هاشم بالالری بارسندنده اشرف و افضل صانالمقده ایدی. محمد علیه السلام مونه شول نسلدندر. اول دنیاغه کیلودن ایکی آی قدر الوك آتاسی عبدالله مدینه شهرنده وفات ایتکان ایدی. باباسی عبد المطلب آکارغه «محمد» دیو اسم بیردی و تربیه قیله باشلادی.

مکه خلقی نڭ الوغلری یاش بالالرنی مکه ده آصرامیلر، بلکه سوت آناسینه طاپشروب یخشی هوالی یرلرگه یباره‌لر، چیتدن مکه گه هر یلنی سوت آنالری کیلوب اوزلرنڭ تربیه قیلورغه برر بالا آلوب کیته‌لر ایدی. حضرت محمد علیه السلامنی بنی سعد قبیله سندن «حلیمه» اسملی برخاتونغه بیردیلر. دورت یاشینه قدر اول شونڭ تربیه‌لندی. لکن آکارده باشقه بالالرده بولمی طورغان عادتدن طش کوب تورلی اشلر کورلدی. حلیمه و آنڭ ایری حارث بو اشلرگه تعجب ده قالا باشلادیلر. شوندن صوڭ حلیمه حضرت محمد نی اوزینڭ آناسی آمینه‌گه طاپشردی.

حضرت محمد آلتی یاشینه کرگانده آناسی آمینه دخی وفات ایتدی. شوندن صوڭ باباسی عبد المطلب آنی اوز تربیه سینه آلدی. ایکی یلدن صوڭ، یعنی حضرت محمد سیگز یاشده وقتده باباسی عبد المطلب ده وفات ایتدگندن آنی عبد المطلب نڭ اوغلی ابوطالب تربیه ایتارگه باشلادی.

ابوطالب محمد علیه السلامنی اوز بالاسی شیکللی سویه وجانی کبك عزیز کوروب صاقلی ایدی. محمد علیه السلام اون ایکی یاشنڭ وقتنده ابوطالب آنی آلوب سودا ایچون شامغه کیتدی. فلسطین ده «بصری» شهرنده «بحیرا» اسملی بر راهب‌گه اوچرادیلر. بو راهب ایسکی کتابلرنی مطالعه ایتوب، اڭ صوڭغی پیغمبر اولمق اوزره بر پیغمبر کیله‌چگنی و آنڭ بعض علامتلری بولاچاغنی بلگان ایدی.

محمد علیه السلامنی کورگاچ، آنڭ شول آخر زمان پیغمبری بولوچیلغنه قناعت حاصل ایتدی هم بونی ابوطالب‌گه خبر بیروب بو بالا ایله شامغه بارولری موافق توگللگنی، اگر بارسه‌لر یهودیلردن برر ضرر کیلو احتمالی بارلغنی بلدردی.

ابو طالب «بحیرا» نڭ سوزینه اهمیت بیردی ومالارن شول «بصری» شهرنده صاتوب، محمد علیه السلام ایله مکه گه قایتوب کیتدی.

محمد علیه السلام یکرمی بش یاشنده وقتده قریش خاتونلرندن خدیجه اسملی خاتون ایله نکاحلندی اول وقت حضرت خدیجه قرق یاشنده اولوب طول هم بیك بای ایدی. رسول الله نڭ ابراهیم اسمنده گی اوغلندن باشقه بالالری اوشبو حضرت خدیجه دن طوغمشلردر.

پیغمبرلك کیلماسدن اوّلوك حضرت محمد علیه السلام اوزینڭ قوم قبیله‌سی و بتون عربلر آره‌سنده بیك حرمتلی و اعتبارلی طوتولا وهرکم آڭا امنیتلی کوز برلن قاری وشول سببلی آڭا «محمدالامین» دیلر ایدی.

حضرت محمد علیه السلام اوتوز بش یاشلرنده وقتده عربلر کعبه بناسنی توزه‌توب یاڭارتدیلر.

«حجر اسود» اسملی مبارك طاشنی اورننه قویو وقتی یتکاچ عرب قبیله‌لری آره‌سنده اختلاف چقدی. هر قبیله خلقی «بز قویامز» دیه سوزگه کریشه باشلادیلر. آخرنده اشنی قریش قبیله سی اچنده عقل ودرایتی ایله مشهور بولغان «محمد الامین» نڭ (صلی الله علیه وسلم) قاراوینه طاپشردیلر. اول ایسه طاشنی بر کیوم اوستینه قویدردی و تورلی قبیله‌لرگه شول کیومنڭ تورلی طرفندن طوتوب کوتاررگه قوشدی. اوزی طاشنی آلوب اورننه قویدی. شولای ایتوب عربلر آره‌سنده قوزغالورغه طورغان نزاع باصیلدی. هر قایوسی ممنون بولوب حضرت محمدگه رحمت أیتدیلر.

محمد علیه السلام کورکام خلقلی، طوغری سوزلی، فقیرلرگه وعاجزلرگه بیك شفقتلی، صوڭ درجه‌ده صبر وثباتلی ایدی. مکه خلقی پت‌غه طابونسه‌لرده اول هیچ بر وقت پت‌غه طابنمادی وپت‌لرغه حرمت

اینمه‌دی، طوغری سوز ایچون هیچ کمدن قورقمادی. الله تعالی طرفندن کوکلنه صالنو سببلی مکه یاننده‌غی «حرا» طاوینه باروب عبادت قیله، بعضا شونده برنیچه کونلر قالوب عبادت و تفکر ایله مشغول بولا ایدی.

محمد علیه السلام غه پیغمبرلك کیلووی و دین اسلام نك طارالووی

انسانلرنك الك شرافتلوسی بولغان محمد علیه السلامغه قرق یاشنده وقتده پیغمبرلك کیلوب، الله تعالی طرفندن قرآن کریم ایندریله باشلادی و انسانلرنی طوغری یولغه، حق دین‌گه أوندەرگه مأمور ایتلدی. آنك أونده‌گان دیننه «دین اسلام» و شول دین‌گه ایه‌رگان کشیلرگه مسلمان دیلر.

رسول الله غه الك بونچی اینگان آیت «اقرأ باسم ربك الذی خلق ...» سوره‌سیدر. محمد علیه السلام «حرا» طاونده عبادت برلن مشغول بولغان وقتده رمضان آیی نك اون یدیسنده دوشنبه کون حضرت جبرائیل آرقیلی وحی کیلوب آکا مذکور آیت نازل بولدی. شوندن صوك اول مکه خلقینی دین‌گه أوندی باشلادی. مکه خلقی اول وقت پت‌لرغه طابونالر ایدی.

محمد علیه السلامنك پیغمبرلگنه الك اوّل ایمان ایتوچی کشیلر خاتونلردن خدیجة الکبری رضی الله عنها و ایرلردن حضرت ابو-بکر الصدیق و حضرت علی رضی الله عنه لردر. بوندن صوك زید بن حارثه، عثمان بن عفان، زبیر بن العوام، عبد الرحمن بن عوف،

ینه‌دی، طوغری سوز ایچون هیچ کمدن قورقمادی. الله تعالی طرفندن کوکلنه صالنو سببلی مکه یاننده‌غی « حرا » طاوینه باروب عبادت قیله، بعضا شونده برنیچه کونلر قالوب عبادت و تفکر ایله مشغول بولا ایدی.

محمد علیه السلام غه پیغمبرلك کیلووی و دین اسلام نڭ طارالووی

انسانلرنڭ الڭ شرافتلوسی بولغان محمد علیه السلامغه قرق یاشنده وقتده پیغمبرلك کیلوب، الله تعالی طرفندن قرأن کریم ایندریله باشلادی و انسانلرنی طوغری یولغه، حق دین‌گه أوندرگه مأمور ایتلدی.
آنڭ أونده‌گان دیننه « دین اسلام » و شول دین‌گه ایه‌رگان کشیلرگه مسلمان دیلر.

رسول الله غه الڭ بونچی اینگان آیت « اقرأ باسم ربك الذی خلق . . . » سوره‌سیدر. محمد علیه السلام « حرا » طاونده عبادت برلن مشغول بولغان وقتده رمضان آیی نڭ اون یدیسنده دوشنبه کون حضرت جبرائیل آرقیلی وحی کیلوب آڭا مذکور آیت نازل بولدی. شوندن صوڭ اول مکه خلقینی دین‌گه أوندی باشلادی. مکه خلقی اول وقت پت لرغه طابونالر ایدی.

محمد علیه السلامنڭ پیغمبرلگنه الڭ اوّل ایمان ایتوچی کشیلر خاتونلردن خدیجة الکبری رضی الله عنها و ایرلردن حضرت ابو-بکر الصدیق و حضرت علی رضی الله عنه لردر. بوندن صوڭ زید بن حارثه، عثمان بن عفان، زبیر بن العوام، عبد الرحمن بن عوف،

سعد بن وقاص ، طلحة بن عبید الله حضرتلری دین اسلام غه کردیلر.

محمد علیه السلام اوّلا اوچ یلغه قدر خلقنی دین اسلامغه یاشرون صورتده أونده‌دی و شعائر اسلامیه نی صحابه‌لر ایله یاشرون صونه قیله طورغان بولدی. لکن صکره الله تعالی طرفندن : « بیورلغان اشکنی آشکارا ایت » دیب امر کیلگاچ خلقنی دین اسلام غه یاشرمابنچه أوندی باشلادی.

محمد علیه السلام نك یا کی بر دین نشر ایته باشلاوینه و الله تعالی دن باشقه هیچ معبود یوق ، پت لرغه طابنورغه یارامی دیووینه مشرك لرنك بیك آچولری کیلدی . محمد علیه السلام غه دشمانلق اظهار ایته باشلادیلر . حالبوکه بر طرفدن دین اسلام غه کروچیلر کوندن کون آرتا بارا ایدی . بوگا رغه مشرکلرنك آچولری بیگره‌ك قابار دی. آخرنده قریش نك الوغلری جییلوب ، حضرت محمد نك آتاسی برله بر طوغان قرداشی « ابوطالب » یاننه باروب آگاردن شکایت ایتدیلر : « قرداشك محمد بزنك آتا بابالرمزدن قالغان دینمزگه قارشو حرکت ایته ، اوزینه یگی بر دین چغاروب خلقنی شوگا رغه أوندی، بزنك الوغ پت لرمزغه عبادت قیلودن منع ایته ، سین آنی بوآشندن واز کیچررگه طریش هم یاقلاما » دیدیلر.

بر مدت صکره قریشنك الوغلرندن حضرت عمر و رسول الله نك اتکاسی برله بر طوغمه قرنداشی حمزه‌ده دین اسلامغه کردیلر. بواش قریشلرگه بیك آور طویولدی . یا گادن جییلوب ابوطالب یاننه باردیلر : « بز بو اشکه توزه آلمی‌مز ، سین محمد نی حمایه ایتودن واز کیچ ، یوقسه بز سینك اوزگدن آیریلورغه مجبورمز » دیدیلر. بونك اوزرینه ابوطالب برقدر ترددگه توشسه‌ده کینه محمد علیه السلامنی حمایه ایتودن و از کیچمه‌دی . شولای بولسه ده مشرکلر دین اسلام غه کرگان کشیلرنی رنجترگه ، آنلرغه اذا وجفا

تبدررگه باشلادیلر. چونکه مسلمانلرنڭ کوبه‌یوب الوغ برقوت حاصل ایتولرندن قورقالر ایدی.

بونڭ اوزرینه نبوتنڭ بشنچی یلنده حضرت رسول مسلمانلرغه «حبش» مملکتنه کوچارگه رخصت ایتدی. الڭ اوّل حضرت عثمان بن عفان، خاتونی حضرت رقیه، زبیر بن العوام، عثمان بن مظعون، عبدالله بن مسعود، عبدالرحمن بن عوف کبی صحابه‌لر مکه‌دن کوچوب «حبشستان» غه باردیلر.

حبشیلر خرستیان مذهبنده ایسه‌لرده بومسلمان مهاجرلرنی بیك خوش قبول ایتدیلر. آندن صوڭ دخیده بایتاق مسلمانلر شونده کوچوب باردیلر.

مکه مشرکلرینڭ بوکارغه ده اچلری پوشدی. حبشستانده مسلمانلرنڭ کوبه‌یووندن و شولای ایتوب اسلام دینی نڭ کوچه‌یووندن قورقا باشلادیلر. شونڭ ایچونده حبش حکمداری «نجاشی» حضورینه مخصوص کشیلر یباروب، آنده کوچوب بارغان مسلمانلرنی مملکتنه کرتماوینی اوتندیلر. لکن «نجاشی» آنلرنڭ بواوتنچلرن قبول ایتمه‌دی. مهاجر مسلمانلرنی حمایه ایتدی.

قریشنڭ الوغلری ابوطالب نڭ حضرت محمد نی حمایه ایتودن واز کیچماوینه آچولانوب آنڭ اوزی، بالالری ویقینلری ایله سویله‌شماسکه، آنلرغه قاتناشماسقه وآنلر ایله آلش بیریش ایتماسکه یعنی آنلر ایله بتون مناسبتنی کیسارگه (بویقوت ایتارگه) قرار بیردیلر و شوکارغه اتفاق ایتوب بر معاهده یاصادیلر و قرق معتبر کشیلرنڭ مهرلری باصلغان بو معاهده نی کعبه‌گه آصوب قویدیلر.

نبوت نڭ اوننچی یلنده اوّل ابوطالب وآندن بر نیچه گنه کون صوڭ حضرت رسول نڭ زوجهٔ محترمه‌سی حضرت خدیجة الکبری

(رضی‌الله عنها) وفات ایتدیلر. بونلرنڭ وفاتنه حضرت رسول بیك قایغوردی. شونڭ ایچون بویل غه «عام الحزن» (قایغویلی) دیلر.
رسول اکرم هریل حج وقتنده مکه نڭ طشینه چغوب تورلی یاقلردن کیلگان قبیله‌لر ایله کوریشه و آنلرنی ایمان غه أوندی ایدی. بعثت نڭ اون برنچی یلنده مدینه اهالیسندن و «خزرج» قبیله سندن آلتی آدم «عقبه» دیگان اورنده حضرت رسول ایله کوریشوب آلا ایمان ایتدیلر. مدینه لیلردن الڭ اوّل دین اسلام غه کروچیلر اوشبو آلتی آدمدر. بونلر مدینه‌گه قایتقاچ شونده دین اسلامنی طارانورغه طریشه باشلادیلر، هم الڭ باشلاب «أوس» و «خزرج» قبیله لری آره‌سنده بایتاق طارالدی.
بونڭ ایرته‌سی یلنی کینه اوشبو قبیله لر خلقندن اون ایکی کشی مکه‌گه کیلوب ینه شول «عقبه» دیگان اورنده حضرت پیغمبرگه ایمان و بیعت ایتدیلر. بوندن صوڭ مدینه‌ده دین اسلام غه کروچیلر کوبه‌یدی و «أوس» ایله «خزرج» قبیله لری آره‌سنده مسلمان بولماغان کشی قالمادی.
نبوت نڭ ۱۲ نچی یلنده رمضان آینده پیغمبر علیه السلام نڭ معراجی واقع بولدی و مسلمانلرغه بش وقت نماز اوقو فرض ایتلدی.
نبوت نڭ ۱۳ نچی یلنده رسول اکرم حضرتلری مدینه شهرینه هجرت ایتدی.

پیغمبر علیه السلامنڭ هجرتی

قریش مشرکلری مسلمانلرنڭ کوبه‌یووندن و تورلی یرلرگه طارالوب خلقنی جیگللك ایله مسلمان ایتولرندن قورقوب آخرنده

محمد عليه السلام غه يمان قصد اينه باشلاديلر: بر كوننى آنكٔ ايوينى باصوب اوزن أوتررگه قرار بيرديلر. جناب حق آنلرنكٔ بو قرارلرينى رسول اكرم حضرتلرينه وحى ايله بلدردى ومكه دن مدينه‌گه كوچوب كيتارگه امر ايتدى. شول كيچه ده رسول اكرم اوزينكٔ اورنينه حضرت على نى ياتقروب يورتينى كوزه‌تب طوروچى مشركلر آره سندن چقوب كيتدى. آنلر بوندن غافل قالديلر. صكره حضرت رسول ابو-بكر الصديق حضرتلرى ايله برلكده مدينه‌گه كيتديلر. صاو سلامت شونده باروب يتديلر. صحابه‌لر آنلرنى شادلق ايله قارشو آلديلر و هر قايوسى رسول اكرمنى اوز يورتينه توشه‌رگه اوتنديلر. لكن رسول اكرم بونلرنكٔ برسينى ده ترجيح ايتمايىنچه دوه‌سى چوككان يرگه توشه‌چگنى بلدردى. دوه‌سى ايسه ابا ايوب الانصارى خالد بن زيد رضى الله عنه نكٔ ايووى ياننده چوكدى و حضرت رسول ده شونده توشدى.

حضرت رسولدن صوكٔ مكه‌دن باشقه مسلمانلرده مدينه‌گه كوچوب كيله باشلاديلر. مدينه خلقى آنلرنى ده خوش قبول ايتوب ايولرنده قوناق ايته‌لر و معيشت لرينه ياردم ايتشه‌لر ايدى. بو كوچوب كيلگان كشيلرگه «مهاجر» و آنلرنى خوش قبول ايتوب قارشو آلغان مدينه مسلمانلرينه «انصار» ديلر.

رسول الله نكٔ مكه دن مدينه‌گه اوشبو كوچوب كيتووى مسلمانلر ايچون تاريخ باشلانغچى بولوب يورتلمكده در. مدينه‌گه ايكى ساعتلك يرده «قبا» قريه سنده رسول الله هجرت وقتنده مسلمانلرغه نماز قيلور ايچون بر مسجد تأسيس ايتكان ايدى. مسلمانلر ايچون ايكٔ اوّل بنا قيلنغان مسجد اوشبو «قبا» مسجدى در.

حضرت پیغمبرنڭ «غزوه» و «سریه» لری

رسول الله نڭ مدینه‌گه کوچووی مکه مشرکلرینه بیک یمان تاثیر ایتدی. دین اسلامنڭ نق طارالووندن ومدینه‌نڭ اهمیتلی بر اسلام مرکزی بولووندن قورقا باشلادیلر. شول سببلی مسلمانلر کوچه‌یوب کیتماس دن اوّل مدینه‌گه هجوم ایتوب آنلرنی جیگو حقنده فکرلر یوروته باشلادیلر. بونڭ اوزرینه، دشمن ضررندن اوزلرن صاقلاو ایچون مشرکلر ایله صوغش ایتارگه رسول اکرم‌گه الله تعالی‌دن اذن بیرلدی.

«غزوه» دیب رسول الله‌نڭ بالذات اوزی قاتناشقان صوغشلرغه، «سریه» دیب صحابه‌لردن بررسی باش بولوب ایتلگان صوغشلرغه أیته‌لر. «غزوه» یکرمیدن آرتق، «سریه» لر ایللی قدر بولدی.

«غزوه» لرنڭ مشهورلری «بدر کبری»، «احد»، «خندق»، «خیبر»، «حنین»، «تبوك»، «فتح مکه» کبیلردر. بونلرنڭ هر قایوسنده مشرکلرنڭ آتاقلی آدملرندن بر نیچه‌سی تلف ایتلوب، قالغانلریده بیك نق جیگلدیلر.

«بدر کبری» غزوه‌سی

(هجرتنڭ ایکنچی یلنده)

مسلمانلر ایله قریش مشرکلری آره‌سنده بولغان صوغشلرنڭ ایڭ مشهوری بدر. هجرتنڭ ایکنچی یلنده بولدی. «بدر» دیگان اورنده بولغان بو صوغش‌غه اوچیوز قدر صحابه‌لر ایله رسول اکرم

مدینه دن بالذات اوزی کیلدی. مشرکلرنك باشلغی «ابوسفیان» ایدی. هر نه قدر بو صوغشده مشرکلر مسلمانلرغه قاراغانده کوب بولسه‌لرده و آنلرنك یاردمینه مکه‌دن یاکادن بر فرقه ترتیب ایتلوب بیارلسه‌ده مسلمانلر جیکدیلر. مشرکلردن بیك کوب غنیمت مالی و یتمش قدر اسیر آلندی. پیغمبر علیه السلامنك آتاسی ایله بر طوغان حضرت عباس ده شول اسیرلر اچنده ایدی. صکره اول دین اسلام غه کردی. مسلمانلرنك اك زور دشمنلری بولغان «ابوجهل» شول صوغشده اوترلدی. «ابولهب» مشرکلرنك جیکلولرینه قایغوروب مکه‌ده وفات ایتدی.

بو صوغشده حضرت حمزه ایله علی کرم الله وجهه حضرتلری فوق العاده باطرلق کورسه‌تدیلر. بو صوغشده بولغان صحابه‌لر «اصحاب بدر» دیب آتالادر.

اوشبو یل قبله «بیت المقدس» دن «کعبه» گه ایله‌ندرلدی.

«احد» غزوه‌سی

(هجرتنك اوچچی یلنده)

«احد» مدینه‌گه یقین بر طاو اسمیدر. باشقه طاولرغه طوتاش بولماینچه اوزی‌گنه بولغانلقدن «احد» دیب آتالغان.

«بدر» صوغشنده جیکلگان مشرکلر، مسلمانلردن اوچ آلور ایچون بیك کوب عسکر ایله جیئلوب مدینه گه کیلگان وقتلرنده اهل اسلام ایله شول «احد» طاونده اوچراشوب صوغشدیلر. شونك ایچون بو صوغشقه «احد» غزوه‌سی دیلر.

بو « احد » صوغشنده جیگو باشده مسلمانلر طرفنده بولسه
مسلمانلرنڭ بر قسمی رسول‌الله طرفندن کورسه‌تلگان ترتیب بویون
حرکت ایتمه‌دکلرندن آخرنده مشرکلر جیگدیلر . فقط بو جیگودن فائد
کوره آلماینچه قایتوب کیتدیلر .

بو صوغشده رسول الله نڭ قرداشی حمزه بن عبد المطلب ای
یتمش‌لب کشی شهید بولدی واوزینڭ مبارك یاڭاغی ایله ایرنلر
یارالاندی . مسلمانلرغه خمر اچو اوشبو یل حرام ایتلدی.

« خندق » غزوه‌سی

(هجرتنڭ بشنچی یلنده)

قریش مشرکلری صحرا عربلرندن اون مڭ قدر عسکر جیبو
«مدینه» اوستینه کیلدیلر . مدینه نی خراب ایتوب اسلامنی بترر
قصد ایتدیلر . آنلرنڭ کیلولرن مسلمانلر ایشتکاچ سلمان فارس
رضی الله عنه نڭ فکری ایله رسول اکرم مدینه تیره‌سینه تیره‌ن بر
خندق (قاناو) قازدرتدی . شونڭ ایچونده بو صوغشقه « خندق
صوغشی » دیلر .

مشرکلر مدینه یانـنه کیلوب شهرنی چولغاب آلسه‌لرده قاناو
آرقیلی اوتوب مدینه گه کره آلمادیلر . یکرمی کونلر قدر مدینه نی
محاصره ایتوب طوردیلر . بو یل مدینه ده آچلق اولدیغندن اصحاب
کرام محاصره وقتنده کوب اوڭغایسزلق چیکدیلر . لکن آچلق مدینه‌نی
محاصره ایتوب طوروچی مشرکلر عسکری آره‌سنده ده ظهور ایتدی .
همده جناب حق‌نڭ امری ایله بر کیچنی غایت قاطی داول چغوب طوزان

طوفراق طوزدردی و مشرکلرنڭ چاطرلرن یمروب بتردی . بونڭ اوزرینه آنلرنڭ تورلیسی تورلی طرفقه طارالوب کیتدیلر . اهل اسلام سلامت قالدی .

حدیبیه معاهده‌سی

(هجرتنڭ آلتنچی یلنده)

رسول اکرم هجرتنڭ آلتنچی یلنده مڭ دورت یوز قدر صحابه‌لری ایله کعبهٔ معظمه نی طواف قیلور ایچون مکه‌گه بارمق بولوب یولغه چقدیلر . مقصودلری قریشیلر ایله صوغشو توگل ، بلکه کعبهٔ معظمه نی زیارت قیلو بولدیغندن رسول الله صحابه لرگه بره‌ر قلچ دن باشقه قورال آلماسقه قوشقان ایدی . قریشیلر بو وقت مسلمانلرنی مکه‌گه کرترگه تله‌مدیکلرندن « حدیبیه » آدلی اورنده حضرت رسول ایله قریش آره‌سنده بر معاهده یاصالدی . بوڭا « حدیبیه ـ معاهده‌سی » دیلر :

بو معاهده نڭ شرطلرندن بعضیلری بونلردر :

مسلمانلرنڭ مکه‌گه کرولری کیله‌چك یلغه کیچکدریلورگه ، حج وقتنده مسلمانلر حج قیلغان چاقده مشرکلر کعبه نی اوچ کون بوشاتوب طوررغه ، اسلام طرفندن قریش طرفینه چغوچیلر قبول ایتلورگه ، اما قریش طرفندن اسلام طرفینه چغوچیلر قبول ایتلماسکه .

بو معاهده اصحاب کرام‌غه بیك آور کیلسه ده آخرنده مسلمانلر ایچون کوب فائده‌سی کورلمشدر . « حدیبیه » دن قایتوده اصحاب کرام طرفندن یهودیلرنڭ « خیبر » قلعه‌لری ضبط اولنوب حضرت علی‌نڭ زور باطرلغی کورلدی .

ایلچیلر یبارو

هجرتنك یدنچی یلنده رسول اکرم حضرتلری عجم شاهی «کسرا» غه، روم ایمپراطوری «هرقل» گه، مصر ملکی «مقوقس» گه، حبش حکمداری «نجاشی» غه، شامده حکومت ایدوچی «حارث بن تمرغسانی» گه و «یمامه» حاکمنه دین اسلامغه اونده‌ب خطلر و ایلچیلر یباردی. مذکور خطلرغه باصار ایچون کموشدن «محمد رسول الله» دیب یازولی مهر یاصاتدی.

هجرتنك سیکزنچی یلنده، صکره صحابهٔ کرامنك الوغلرندن اولان، خالد بن ولید، عمرو بن العاص، عثمان بن طلحه رضی الله عنهم حضرتلری اسلامغه کردیلر.

مکه نك اسلاملر طرفندن آلنووی

حدیبیه صلحندن ایکی یل صوڭ، یعنی هجرتنك سیکزنچی سنه‌سنده مشرکلر مسلمانلر ایله یاصاغان معاهده‌لرن بوزغانغه کوره، رسول اکرم حضرتلری اون مك قدر صحابه‌لری ایله مکه نی آلور ایچون مدینه‌ده حرکت ایتدیلر هم کوب مشقت چیکماینچه مسلمانلر مکه شهرینه کورگه موفق بولدیلر. اوشبو وقتده مکه‌لیلر نك باشلغی بولغان «ابوسفیان» ایمانغه کیلدی. بو حال مکه خلقینه بیك ناچار تأثیر ایتوب کوڭللرن توشوردی. شوندن صوڭ کوب قارشوب طورماینچه مسلمانلرغه طاپشرلدیلر.

حضرت پیغمبر مشرکلرنی جیڭوب مکه‌گه کرگاچ عفو عمومی اعلان ایتدی. کعبه نی پت لردن طازارتدی. بوندن صوڭ مشرکلرده

مسلمانلرغه قارشو طوررلق قوت فلان قالمادی. وقتیله حضرت رسولگه و مسلمانلرغه بیك كوب اذا وجفا ایتکان مشرکلر ، حاضرنده مکه‌گه جیکوب کرگان وتلاسه نیشلرگه قولندن کیله طورغان حضرت پیغمبرنك اوزلری حقنده یخشی معامله ایتوینی کورگاچ بیك کوبسی دین اسلامغه کروب اخلاصلی مسلمان بولدیلر.

مکه آلنغاندن صوك « حنین »، « تبوك » و « طائف » صوغشلری کبك دخی‌ده برنیچه غزالر بولوب ، دین اسلام عربستاننك تورلی طرفنه طارالدی . اسلام غه کرگان مملکتلرگه دین اوگره‌تر ایچون اصحاب کرامدن بعضیلری یباریله طورا ایدی .

حجة الوداع

هجرتنك طوقزنچی یلنده رسول اکرمنك بیك یقین کوردیگی ابوبکر الصدیق رضی الله عنه حضرتلری مسلمانلر اوستنه «امیر الحاج» ایتلوب مکه‌گه یبارلگان ایدی. شونك ایکنچی یلنده رسول اکرم حضرتلری یوزیکرمی مك صحابه‌لر ایله مکه گه باروب کعبهٔ معظمه نی طواف قیلدیلر. بوحج رسول اکرم نك صوڭغی حجی بولدیغندن « حجة الوداع » دیب آتالمشدر .

بو حج وقتنده ، رسول اکرم حضرتلرینك بو دنیادن کوچه‌چك وقتی یاقنلاشدیغنی آڭلاتقان : « الیوم اکملت لکم دینکم . . . » آیت کریمه سی ایندیگندن حضرت پیغمبر اصحاب کرام غه عمرینك آز قالدیغنی بلدردی . بارچه‌سی برلن وداع ایتدی . امتنه کوب وعظ ونصیحت بیردی .

رسول الله نك بو دنیادن کوچووی

رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرتلری هجرتنك اون برنچی یلنده، ربیع الاوّل آیی نك اون ایکنچی کیچه سنده آلتمش اوچ یاشنده اولدیغی حالده مدینهٔ منوره ده بو دنیادن دار البقاغه کوچدی. اصحاب کرام جانلرندن عزیز کوردکلری پیغمبردن آیرلشوغه بیك قایغورشدیلر. قرأن کریمنی یول باشچیسی ایتوب طوته‌رق دین اسلامده ثابت قالوب، آنی دخیده قوتله‌ندررگه طریشدیلر.

قرأن کریم آیت آیت اوله‌رق یکرمی اوچ یلده اینوب بتدی وانسانلرنك دنیا و آخرت سعادتلری ایچون لازم بولغان شریعت حکملرینك هر قایوسینی کمال فصاحت وبلاغت ایله جامعدر.

حضرت رسول نك زوجه‌لری

برنچی: ـ خدیجه بنت خویلد حضرتلری. رسول اکرمنك الك الوغ زوجه سی اولدیغندن «خدیجهٔ کبری» اسمیله مشهوردر. نبوتنك اوننچی یلنده آلتمش بش یاشنده مکهٔ مکرمه ده وفات ایتدی.

۲ نچی: ـ سوده بنت زمعه. اوّلا اصحاب کرامدن سکران بن عمرونك نکاحنده اولوب، ایرینك وفاتندن صوك طول قالغاچ حضرت رسول طرفندن تزوج بیورلدی.

۳ نچی: ـ عائشه بنت ابی بکر الصدیق. طوقز یاشنده وقتنده هجرتنك برنچی یلنده مدینه‌ده زفافی اجرا اولوندی. هجرتدن ۵۸ سنه صکره ٦٦ یاشنده وفات بولوب مدینه‌ده دفن ایتلدی.

٤ نچی: ـ حفصه بنت عمر. ٦۵ یاشنده مدینه ده وفات ایتدی.

۵ نچی : - زینب بنت حزیمة الهلالیه . فقیرلر ومسکین لرگه ابروچه شفقتلی اولدیغی ایچون «مسکینلر آناسی» دیب آتالمشدر.

٦ نچی : - ام سلمه بنت ابی امیه . اصل اسمی « هند » اولوب سیکسان دورت یاشلرنده وفات ایتدی .

٧ نچی : - زینب بنت جحش . اوّلا زید بن حارثه نك نکاحنده ایدی . آندن طلاق ایتلدکدن صکره رسول اللهنك خاتونلری جملهسینه کرمك ایله مشرف اولدی. ایللی اوچ یاشنده وفات ایتدی .

٨ نچی : - ام حبیبه بنت ابی سفیان . اصل اسمی « رمله » در. اوّلگی ایری عبدالله بن جحش حبشده وفات ایتکاندن صوك رسول الله طرفندن تزوج ایدلدی.

٩ نچی: - جویره بنت الحارث . هجرت نك بشنچی یللرنده « مریسیع » واقعه سنده اسیر آلنهرق آزاد ایتلگاندن صوك رسول - الله نك زوجهلری جمله سینه کردی. آلتمش بش یاشنده وفات ایتدی.

١٠ نچی : - میمونه بنت حارث الهلالیه .

١١ نچی : - صفیه بنت حیی .

١٢ نچی : - ماریهٔ قبطیه و١٣ نچی : - ریحانه بنت سمعون در. بونلر نك کوبسی حضرت رسولنك ازدواج شرفنه نائل اولوب ، بعضیلری جاریه لر ایدی .

رسول اکرمنك بالالری

حضرت رسولنك : قاسم ، عبدالله ، ابراهیم اسملرنده اوچ ایر بالاسی ؛ زینب ، رقیه ، ام کلثوم ، فاطمه اسملرنده دورت قزبالاسی

بولدی. حضرت فاطمه‌دن باشقه‌لری رسول الله نڭ اوزندن الوك وفات اولوب نسللری قالمادی. حضرت فاطمه ایسه حضرت علی نڭ نکاحنده اولوب، حسن و حسین رضی الله عنهما حضرتلرینڭ آناسیدر.

خلفای راشدین حضرتلری

(سنهٔ هجریه ۱۱ دن ۴۱ گه قدر)

۱

حضرت ابو بکر الصدیق (رضی الله عنه)

حضرت رسولنڭ دنیادن اوتووینه همه صحابه‌لر بیك قایغورشدیلر. رسول اکرم اوزینڭ ایسانلگنده اوزندن صوڭ خلیفه بولاچق کشینی آشکاره ایتوب بلدرمه‌گان ایدی. شول سببلی آنڭ ارتحالی بعدنده مسلمانلر رئیس سز قالدیلر. اوته ده بیروده طنچسزلق وچوالولر چغو احتمالی یوق توگل ایدی. شوڭارغه کوره، اصحاب کرام اهل اسلامنڭ عمومی اشلرینی اداره ایتار ایچون رسول الله یرینه تیزره‌ك برخلیفه صایلارغه قرار بیردیلر. بونڭ ایچون انصار ومهاجرین «سقیفهٔ بنی ساعد» گه جییلوب خلیفه صایلاو طوغروسنده کیڭاش ایتارگه باشلادیلر. انصار خلیفه نڭ اوز یاقلرندن بولوون تله‌دیلر. چونکه: مهاجرین بزنڭ اچمزگه کیلوب حمایه طابدی، اسلامیت انصارنڭ اجتهاد وغیرتی آرقه سنده انتشار ایتدی، دیدیلر. شوڭا کوره اوزلرن قریشیلردن آرتوغراق صانیسیلری کیلدی.

مهاجرین ایسه خلیفه نڭ اوز یاقلرندن صایلانوون تیوش

كورديلر. چونكه: بز عرب قبيله‌لرينك حرمتليره‌گی بولغان قريشدنمز، رسول الله قبيله‌سندنمز، اسلاميت ايچون مال وملكمزنی طاشلاب شول قدر زحمت و مشقتلر كوردك، حضرت رسول قايو قبيله دن بولسه آننك خليفه‌سيده شول قبيله دن بولورغه كيره‌ك، ديديلر.

انصار « سعد ابن عباده » ديگان ذاتنی خليفه صايلارغه تليلر ايدی. صحابه‌لر آره‌سنده اختلاف چغوب كيتسه خليفه صايلاو مسئله‌سينك اوكايسزلانوب كيتوون آڭلاب حضرت ابوبكر الصديق، عمر ابن الخطاب وعبيده بن الجراح رضی الله عنهم حضرتلری بومسئله نی تيز ره‌ك اوزه‌رگه واتفاقسزلقنی بتررگه طرشديلر. صڭره اصحاب كرام حضرت ابوبكر الصديق رضی الله عنه نی خليفه صايلاديلر.

حضرت ابوبكر الصديق بن قحافه رضی الله عنه اڭ اوّل اسلامنی قبول ايتوچيلردن اولوب، همه بايلغينی دين اسلام يولنده طوتقان، هجرت وقتنده « غار » ده رسول الله نك ايبده‌شی بولونغان بر ذات ايدی. بوندن باشقه، هروقت رسول اكرمنك اوڭ ياغنده اوطورووی، رسول اكرم نك خسته‌لگی وقتنده نمازلرده امامليق قيلوب، حضرت پيغمبرنك آڭا اويوب نماز اوقووی باشقه‌لرغه قاراغانده اوزينه زور فضيلتلر بيره ايدی هم اوشبو حاللرگه آننك خليفه صايلانووی ايچون اشارت ديب قارالمشدر.

بنی هاشمدن و باشقه‌لردن برآز كشيلر حضرت ابو بكرنی خليفه‌لكگه صايلاوغه قاتناشمی قالديلر وآنلر اچنده حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه ده بار ايدی. لكن بونلرنك قارشوطورولری اوزاققه بارمادی. تيزدن اتفاقغه كيلديلر: حضرت ابو بكر ايله حضرت عمر، حضرت علی گه ابوعبيدة الجراح نی يباروب آننك اوزينی وهمه اصحاب كرامنی بر اتفاقغه كررگه موفق بولديلر.

پیغمبرلك دعوا ایتوچیلرگه قارشو صوغشلر.

رسول الله زمانی نڭ صوڭ کونلرنده عربستاننڭ بعض یرلرنده یالغانچی پیغمبرلر ظاهر بولوب خلقنی قوتورترغه باشلاغانلر و بعضیلری اوزلرینه بایتاق کشیلرنی ایه‌رتکانلر ایدی. بونلرنڭ الڭ مشهورلری «أسود العنسی» ایله «مسیلمة الکذّاب» در.

هجرتنڭ اون برنچی یلنده حضرت ابوبکر خلیفه بولغاچده «اسود العنسی» گه قارشی «یمن» گه و «مسیلمة الکذاب» گه قارشو «نجد» گه عسکر یبارلدی و اسلام عسکری کیلو برلن «اسود العنسی» تیزدن أوترلدی. اما «مسیلمة الکذاب» عسکری ایله اسلام عسکری آره‌سنده یخشوق زور صوغش بولدی.

«مسیلمة الکذاب» «بنی‌حنیفه» قبیله‌سندن اولوب «نجد» ده «یمامه» اسملی یرده طورا، بنی حنیفه قبیله‌سندن و چیت عربلردن بایتاق کشینی اوزینه ایمان ایتدرگان ایدی. آڭا قارشو یبارلگان اسلام عسکرینه باشلق ایتوب خالد بن ولید رضی الله عنه تعیین قیلندی و «عقرباء» اسملی یرده ایکی عسکر قاره قارشو کیلوب زور صوغش بولدی.

دشمن عسکری اسلام عسکرینه قاراغانده دورت مرتبه کوب بولسه ده «خالد بن ولید» حضرتلرینڭ تدبیری و اسلام عسکرینڭ باطرلغی سایه‌سنده مسیلمه عسکری تیزدن جیگلدی. صوغشده بنی حنیفه قبیله‌سندن بیك آزکشی سلامت قالدی. اسلام عسکرندن ایکی مڭ قدر کشی شهید بولدی. «مسیلمه» اوزی اوشبو «عقرباء»

صوغشنده أوترلدی. شونكٔ ایله برابر، بو صوغش بیك چیتن وشدتلی بولدی. حتی اوزینكٔ تدبیر وشجاعتی سایه سنده « الله نكٔ قلیچی » دیه آتالغان حضرت خالد بن ولید بولماغان بولسه بوصوغشده اسلام عسکرینكٔ جیکوو‌ی خیلی مشکل بولغان بولور ایدی.

مرتدلرگه قارشو صوغشلر - اسلام حکملرینكٔ بعضیلری عربلرگه قیین کورنگانلکدن دین اسلامدن کیرو دونوچیلر و زکات بیرودن باش طارتوب اطاعتسزلك ایتوچیلر بولغالی باشلاغان ایدی. حضرت ابوبکر بونلرغه قارشو عسکر یاروب اطاعتگه کرتدردی و اطاعتگه کرمه‌گانلری قتل ایتلدیلر.

شریعت حکملرینه قارشو کیلوچیلرنكٔ الكٔ کوچلیسی « بنی یربوع » قبیله سینكٔ باشلغی « مالك بن نُویرَه » ایدی. آنكٔ اوستنه خالد بن ولید رضی الله عنه کیتدی. مالك، حضرت خالدگه: روزه برلن نمازنی قبول ایتسه‌ده زکاتنی بیرمایه‌چگنی قطعی صورتده بیان ایتدی. شول سببلی حضرت خالد آنكٔ باشن کیسدردی.

مرتدلرنكٔ ایكٔ کوچلیسی بولغان « مالك » أوترلگاندن صوكٔ باشقه لرینكٔ اهمیتی قالمادی، آنلر اوستنه یبارلگان اسلام عسکرلرینكٔ همه سی جیکوب قایتدیلر وشول طریقچه مرتدلر بترلدیلر.

قرأن نی جیو - حضرت رسولنكٔ اوزی وقتنده قرأن کریمنی هرکم کوکلدن بیکلی و صحابه لرنكٔ برسی ایکنچیسینه اوگره‌تب طورا ایدی. قرأننی کوکلدن بیکله‌گان کشیلر کوب بولغانغه کوره یاکٔلشلق بولمی، اگر برر یرده شبهه بولا قالسه درحال حضرت رسولنكٔ اوزندن صوراب اوگره‌نه‌لر ایدی. لکن رسول الله نكٔ ارتحالندن صوكٔ قرأننی کوکلدن بیکله‌گان صحابه لر صوغشلرده شهید بولوب کیتکان صاین آزایا بارغانغه کوره، قرأننكٔ بعض یرلرنده اختلاف بولو احتمالی بار وشول اختلاف اوزرینه کوکلدن بیکله‌نسه یاکٔلشلق

بولورغه ممکن ایدی. شوڭا کوره، اصحاب کرامنڭ اتفاق و اجماعسی اوزره ابوبکر الصدیق رضی الله عنه، زید بن ثابت الانصاری رضی الله عنه نڭ همتی برلن قرأن کریم نڭ آیتلرینی بر یرگه جیدروب مصحف شریف یازدردی. یازلغان اوشبو برنچی قرأن کریم ام المؤمنین حضرت حفصه نڭ ایووینه قویلوب آنڭ یاننده صاقلاندی. صڭره حضرت عثمان بوندن نسخه‌لر یازدروب اطرافقه طاراتدی.

حضرت ابوبکرنڭ عنوانلرندن بری «جامع القرأن» در. حضرت رسولگه و دین اسلام غه افراط درجه ده بولغان صداقتی ایچون ایکنچی بر عنوانی «صدیق» در.

حضرت ابوبکر الصدیق هجرتنڭ اون اوچنچی یلنده آلتمش اوچ یاشنده وفات ایتدی. خلیفه‌لك مدتی ایکی یل اوچ آی ده طوقز کوندر.

بونڭ خلافتی و قتنده یالغان پیغمبرلر و مرتدلرنی بتروردن باشقه دخی «عراق» نڭ بعض یرلری فتح ایتلدی، «سوریه» و «فلسطین» غه خالد بن ولید و ابوعبیده رضی الله عنهمالرنڭ قوماندا-لرنده یبارلگان اسلام عسکری روملرغه قارشو کیلوب مشهور «اجنادین» صوغشنده موفقیت قازاندیلر، شام محاصره و فتح ایدلدی وسائر بر نیچه مهم واقعه‌لر بولدی.

حضرت رسولنڭ زوجه‌لرندن حضرت عائشه رضی الله عنها اوشبو حضرت ابوبکرنڭ قزیدر.

حضرت ابوبکر مرحمتلی، نچکه کوڭللی، ضعیف گاوده‌لی، لکن غایت باطر یوره‌کلی برذات ایدی. قیین وقتلرده آنڭ کورسه‌تکان باطرلق و اوتکونلگنه همه صحابه‌لر حیران قالا طورغان ایدیلر. حضرت ابوبکرنڭ اڭ زور مزیتلرندن بریده کشینی یخشی طانووی و اوزی اورنینه خلیفه‌لككه حضرت «عمر بن الخطاب» نی کورسه‌تب قالدرویدر.

۲

حضرت عمر (رضی الله عنه)

(سنهٔ هجریه ۱۳ دن ۲۳ گه قدر)

حضرت ابوبکر دن صونك آنك اورنینه حضرت عمر رضی الله عنه خلیفه بولدی. اول خلافتگه کیچکان وقتده اسلام عسکری «عراق» ده عجملر و «سوریه» ده روملر ایله صوغشمقده ایدی. شونك ایچون حضرت عمر برنچی خطبه‌سندوك خلقنی عراق صوغشینه باررغه اوندادی.

حضرت ابوبکر وقتده سوریه‌گه یبارلگان اسلام عسکری «شام» قلعه‌سنی یتمش کون محاصره بعدنده ضبط ایتدیلر وبو وقت اسلام عسکرینك برنچی باشلغی خالد بن ولید و ایکنچی باشلغی ابوعبیده بن الجراح ایدی.

حضرت ابوعبیده بن الجراح یومشاق طبیعتلی، صلح طرفداری، حالبوکه حضرت خالد بن ولید شدتلی وصوغش طرفداری برذات ایدیلر. حضرت عمر خلیفه بولغاچده ابو عبیده بن الجراح رضی الله عنه‌گه برخط یازوب آنی بتون عسکرگه برنچی رئیس و امیر تعیین ایتکانلگن بلدردی.

هرکم باشده حضرت خالد نك بوگا کیفی کیتار وابوعبیده ایله ایکسی آره‌سنده نزاع چغار دیب ظن ایتسه ده آلای بولمادی: حضرت خالد حضرت ابوعبیده نك قول آستنده خدمت ایتوب اوّلگی شیکللوك شجاعت ومتانت ایله حرکت ایتدی.

سوریه سفرلری

« یرموق » صوغشی - روم قیصری « هراقلیوس » یوزیکرمی مڭ کشیلك برعسکر حاضرله‌گان؛ بوندن باشقه ، آنڭ عسکری ایله برگه ، آنڭ متفقی بولغان « غسان » حاکمی « جبله بن الایهمی » نڭ عسکری بار ایدی. روملر شول قدر کوب برعسکر ایله اهل اسلام اوستنه هجوم ایچون عربستان‌غه طوغری یورودیلر.

اسلام عسکرینڭ باشلقلری بوندن خبر آلغاچ نیشله‌رگه تیوشلگی حقنده کیڭاش ایتدیلر وهمه‌سیده حضرت خالدنڭ فکرن موافق کوردیلر. آنڭ فکری: روملر اسلام عسکرینڭ عربستان ایله مناسبتین کیسمه‌سونلر ایچون اوزلرینڭ مملکتنه یقینراق بر یرگه جییلوب اورن طوتودن عبارت، چونکه اگر جیگله قالسه‌لرده کیرو قایتورغه ممکن بولاچق ایدی.

اوشبو پلان‌غه بناء، اسلام عسکری «اردن» نهرینه قویا طورغان « یرموق » صووی یاغاسینه جیولدیلر و شونده دشمن نڭ کیلوون کوتارگه قرار بیردیلر.

حضرت ابوعبیده صوغشده باشلق ایتونی حضرت خالد بن ولیدگه طاپشردی. چونکه بیك زور بولووی کوتولگان بویله برصوغشده حضرت خالد کبك شدتلی برذات نڭ باشلق ایتووی موافقراق ایدی. یوزیکرمی مڭ روم عسکرینه قارشو اسلام عسکری اوتوزمڭ کشیدن عبارت اولوب، یوزیسی اصحاب بدردن ایدی.

یرموق صوغشی سوریه‌ده بولغان صوغشلرنڭ اڭ زوری در. روملر اوزلریده کوب بولو اوستنه غسانیلرنڭده قوشیلولری آنلرغه کوب قوت آرتدرمقده ایدی. شول سببلی بوصوغشده اسلا

عسکری اوچ مرتبه بوزولوب کیرو چیگلورگه مجبور بولدی. لکن هر برسنده ده حضرت خالد نڭ تدبیرلری سایه سنده یگیدن توزه‌لوب دشمن قارشوسینه کیله‌لر ایدی.

دورتنچی مرتبه صوغشده روم عسکری بیك نق جیگلدیلر. یارتیسندن کوبسی تلف بولدی. غسان حاکمی «جبله‌بن‌الایهمی» اسیر توشوب اسلامیتنی قبول ایتدی (سنهٔ هجریه ۱۵).

حضرت خالد نڭ، اسلام عسکری جیگلگان تقدیرده کیرو چیگلورگه اوّلدن یولنی تأمین ایتوب قویووی سایه سنده اهل اسلام زور برخطره‌دن قوتولدی و حضرت خالد اوزی بوصوغشده امثالسز درجه‌ده زور باطرلق کورسه‌تدی.

«یرموق» صوغشنده اسلاملرنڭ جیگووی بیك زور طریشو وکوب زحمتلر چیگو آرقه‌سنده بولدی. حتی حضرت عمر بالذات اوزی مدینه‌دن چغوب صوغشقه باررغه تلاسه‌ده اصحاب کرام راضی بولمادیلر و موافق کورمه دیلر. آخرنده اسلام عسکرینڭ جیگووینی خبر آلغاچ مدینه ده بیك شادلاندیلر.

اوشبو «یرموق» مظفریتندن صوڭ حلب، اورفه، مرعش وساحل گه طوغری صیدا وجبله شهرلری اسلاملر قولینه کیچوب روم قیصری نڭ سوریه دن امیدی بتونلای اوزولدی.

حضرت خالد بن ولید نڭ بوصوغشده کورسه‌تکان یکتلگینی ایشتکاچ خلیفه حضرت عمر رضی الله عنه آنی عسکرگه رئیس لکدن عزل ایتکاننه اوکنوب: «یا ابوبکر، سیگا رحمتلر بولسون، سین کشیلرنی میندن یخشیراق طانیسن ایکان» دیمش در.

«یرموق» صوغشندن صوڭ اسلام عسکری کوب وقت اوتکار-ماینچه «قدس» شریفنی محاصره ایتدی.

قدس شریف آلنووی - «فلسطین» گه یبارلگان عمرو بن

العاص حضرتلری « ارتبون » آدلی بر روم گنیرالنیك عسکرینی جیکوب « نابلس »، « یافه »، « غزه » شهرلرینی آلغاندن صوك گنیرالنی قدس گه کرتب شهرنی محاصره ایتدی. قدس نك روم پاتریارخی اگر امیر المؤمنین ایله بالذات اوزی مصالحه و مقاوله ایته آلسه قلعه نی صوغشسز تسلیم ایته‌چگن اسلام عسکرینك باشلغی حضرت ابو عبیده گه بلدردی. حضرت ابو عبیده بو تکلیفنی تیزدن مدینهٔ منوره گه خلیفه گه یازدی.

حضرت عمر اوزینك برقلی ایله ایکیسینه بر دوه آلوب و آلماش تیلمه‌ش شوکارغه منوب قدس گه باردی. قدس گه کرگان وقتده دوه گه منو نوبتی قلغه طوغری کیلگانلکدن حضرت عمر آنده جیاو کردی. آنك نی قدر تکلفسز ونی قدر عدالت طرفداری بولغانلغنه بو اقوعه دلیلدر.

« قدس » شهری حضرت عمرگه تسلیم ایتلدی. اول آنك خلقینه هیچ برتورلی ظلم وجبر ایتدرمه‌دی. خرستیانلر نك دینلرینه تیمه‌دی. آنلرنی اوّلگیچه اوز دینلرنده تمامیله ایرکلی قیلدی. روحانیلرنك کلیسالرغه نظارتلرینی اوّلگیچه اوز قوللرنده قالدردی.

حضرت عمر ایله قدس پاتریارخی آره سنده بر عهد نامه یاصالوب بر نیچه شرطلر ذکر ایتلدی. صکره‌لری اسلام خلیفه‌لری طرفندن ضبط ایتلگان باشقه مملکتلرنی اداره ایتو حقنده‌ده اوشبو عهد نامه گه قاراب کوچرگچ آلنه‌رق اش یوروتلدی. بو عهد نامه نك شرطلرندن برسی : مملکتنی ضبط ایتکان مسلمانلرغه « جزْیه » (ویرگو) بیرونی قبول ایتکان بر ملتنك جان، مال وعرضی تمامیله محافظه قیلنودن عبارتدر.

« قدس » نك آلنووی حضرت عمر خلافتی نك الك زور واقعه لرندندر. آندن صوك ابو عبیده بن الجراح رضی الله عنه سوریه فتحینی تمام ایتدی.

سوریه نڭ الڭ زور شهرلری بولغان « بعلبك »، « حمص » « حما »، « لاذقیه » والڭ صوڭره « حلب » و « انطاکیه » آلنوب، سوریه‌ده روم حکومتی بترلدی، روم تلی اونتولدی، آنڭ اورنینه عرب تلی طارالدی.

سوریه اشی بتکاچدن « عمرو بن العاص » رضی الله عنه مصرغه یباریلوب، مصر، اسکندریه، طرابلس غرب شهرلری روملرقولندن آلندی و بو صوغشلرده حکومت خزینه سینه بیك کوب مال حاصل ایتلدی.

روملردن « جزیه » و تابعیتنی قبول ایتکان کشیلرنڭ اوزلری، مال ملك، عرض و ناموسلری هم بتون حقوقلری شرعا تأمین ایتلگانگه کوره، اسلامیتنڭ عدالت و حقانیتی تیره یاقغه طارالوب مملکتلرنی ضبط ایتو جیکل‌لشدی، کوب قلعه‌لر صوغشسز اوزاختیار- لری ایله اسلام قولی آستینه کره طورغان بولدیلر.

ایران سفرلری

کوپر واقعه سی، «قادسیه» صوغشی «مداین» آلنووی.

حضرت عمر رضی الله عنه نڭ خلافتی وقتنده ایراننی «ساسانیان» سلاله‌سندن « یزدجرد » ثالث اسملی بر آدم شاه اولوب، مملکتنڭ هر طرفنده « زردشت » مذهبنده‌گی مجوسیلر طوره‌لر ایدی.

عربلر سوریه طرفنه هجوم ایته باشلاغاچ ایران غه دخی

« ابو عبیده بن مسعود الثقفی » نك قوماندasنده عسکر یبارلدی. لکن بو سفرنك باشنده خیلی اوڭایسزلق بولدی. شویله که: عسکر باشلغی ابو عبیده « زاب » صووی اوستنه کوپر صالدروب عسکرن ایرانیلر اوستنه یبارگان ایدی. فقط عرب آتلری « یزد جرد » نك فیللرندن اورکوب کیری قایتورغه باشلادیلر. ابو عبیده اوزی بر فیل آستنده قالوب شهید بولدی. باشلقلرینك وفاتن ایشتکاچ عرب عسکری دخیده نغراق بوزولوب، کیری کیله‌رك بر یولی کوپرگه کرگاچ کوپر یمریلوب عسکرنك کوبسی صوغه غرق بولدی و بر قسمیده ایرانیلر قولینه اسیر توشدی.

بو کوپر واقعه سی اهل اسلام ایچون بیك تأسفلی بر واقعه بولدی (سنهٔ هجریه ۱۵).

ایرانیلردن « شابور ذوالاکتاف » اسملی بره‌و عرب اسیرلرینك قوللرن صوورتب چغاروب آنلر حقنده زور وحشتلر اجرا قیلدی.

کوپر صوغشندن قوتولغانلرنی، عربنك مشهور یکتلرندن « مثنّی » جیوب یڭی باشلق کیلگانچه گه قدر ترتیب و انتظامده طوتدی. « مثنی » صوغشده قهرمانلق کورسه‌تب کچکنه بر « خالد بن ولید » اسمینی آلدی.

عسکرگه یڭی باشلق بولوب « سعد بن وقاص » رضی الله عنه کیلدی. اول کیلگاچ بر آزدن صوڭ « مثنّی » آلغان جراحتلرندن وفات ایتدی.

یڭی رئیس عسکرینی « قادسیّه » آدلی اورنده جیدی و صوغشدن الوك باشده یزد جرد گه، آندن صوڭ آنڭ عسکر باشلغی « رستم » گه ایلچی یباروب دین یاکه جزیه قبول ایتولرن تکلیف ایتدی. اگر بو ایکی نك برسی قبول ایتلماسه آنلر ایله صوغشه‌چغن بلدردی

ایرانیلر عربلرنك بو تکلیفلرن قبول ایتمه دیلر. شول سببلی صوغش باشلاندی. صوغش بیك قاطی وقانلی بولدی. سعد بن وقاص آورو بولغانلقدن صوغشده اوزی قوماندە ایته آلمادی. یوز یکرمی مك ایرانیلرغه هجوم ایتکان اوتوزمك عرب عسکری باشده بیك طارلقغه توشدیلر. لکن شامدن کیلوب اولگورگان یاردم سایه سنده دشمننی جیکارگه موفق بولدیلر. ایرانیلر عسکرینك باشلغی «رستم» اوترلدی. بو صوغشقه «قادسیه صوغشی» دیلر. بو صوغشده اهل اسلام زور برغالبیتگه ایرشدیلر. ایران عسکرنده بولغان همه مال، ملك، زینت وجوهرلر عربلر قولینه توشدی. حتی ایرانیلر قاشنده مقدس صانالغان و «درفش کاویانی» دیب یورتوله طورغان فلاقلریده عربلرگه ئله کدی.

قادسیه صوغشندن صوك عرب عسکرینك باشلغی سعد بن وقاص رضی الله عنه تیزدن ایراننك پایتختی بولغان «مدائن» شهرینی محاصره قیلدی. یدی آی محاصره بعدنده بوشهرده آلندی.

بوصوغشلرده اسلام عسکرینك جیکو خبرلری، مدینه‌گه ایرشکاچ همه مسلمانلر غایت سویونشدیلر وحضرت عمر رضی الله عنه اصحابنی جیوب: جزیرة العربده، باشقه ملتلر طرفندن اونتولوب قالغان عربلرگه، اسلامیتنك علویت وقوتی سایه سنده روملردن شامنی، ایرانیلردن مداینىنی آلوب، اول یاقلرده حکملرینی یورتونی نصیب ایتدیگی ایچون جناب حق غه حمد وثنالر ایتدیلر.

«کوفه» و«بصره» نك بنا ایتلولری - بوصوغشلردن صوك ایران شاهی «یزدجرد» نك کوچی بتوب، عربلر ایراننك هرطرفینه عسکرلر یباردیلر ومملکتنی بتونلای ضبط ایتارگه باشلادیلر. بو

ایران طرفنده غی اشلر بیك اهمیتلی هم کوبسنچه آشغچ بولوب، بار خصوصده ده خلافت اورنی بولغان مدینه دن امر کوتو اوکایسز، چونکه اول، صوغش یرندن بیك یراق ایدی. شونك ایچون «عراق» ده حکومت اسلامیه گه برمرکز یاصارغه لزوم کورلدی. شول سببدن امیرالمؤمنین حضرت عمر سعد بن و قاص گه خبر یباروب برقلعه بنا ایتارگه قوشدی. اول دخی «کوفه» و «بصره» شهرلرینی صالدردی.

کوفه شهری عربستان طوفراغینه اوخشاغان بر چولده ایدی. صکره علوم اسلامیه نك مرکزلرندن برسی بولدی. سعد بن وقاص کوفه شهرنده اوطوروب شرق وشمال یاقلرینه «ابوموسی الاشعری» نی یباردی.

بوندن صوك ینه عربلر ایله ایرانیلر آره سنده «نهاوند» شهرینك یاننده بیك قاطی بر صوغش بولوب بونسنده ده عربلر جیکدیلر (سنهٔ هجریه ۱۸). عراق صوغشلرینك ایك قاطیسی ده اوشبودر.

بو صوغشده جیکلگاندن صوك ایراننك غی «ساسانیان» حکومتی اوّلگی قوتن طابا آلماینچه آقرونلق ایله کاملا منقرض بولدی.

بوندن صوك اهل اسلام آذربایجان، کرجستان، ایران مملکتلرینی کاملا ضبط ایتدیلر و «أحنف بن قیس» حضرتلری قوماندا سننك غی اسلام عسکرینه «خراسان» یاقلرینه هجوم ایتدی.

حضرت عمرنك شهید ایتلووی ـ حضرت عمر رضی الله عنه هجرتنك یکرمی اوچنچی یلننه ایرانلی «ابولؤلؤ» اسملی بر مجوسی قل طرفندن شهید ایتلدی واوزینك وصیتنه بناء، رسول الله زیارتی نك یانینه دفن اولوندی.

حضرت عمر غایت جسور، عدالتنی سویه، کوکل و غاطرگه

فارامی ، شریعتدن قل قدر آیرلمی طورغان بر ذات ایدی . فکر وتدبیرینک طوغرولغی قیلغان اشلرینک همه‌سنن کوریله کیلمشدر . آنک خلیفه‌لگی وقتنن اسلام مملکتی‌نک چیکلری « نجد » دن قفقاس طاولرینه و « قطای » حدودندن « تونس » گه قدر باروب یتدی . حکومت خزینه‌سی غنیمت ماللر بله طولدی . شولای بولا طوروبده حضرت عمر اوزی دنیا مالینه هیچ قزقمی ، قارنی طویارلق قدر آقچه غه قناعت ایته ، اوستنده‌گی کیوملرنده بعضا یاماولر بولا ایدی .

حضرت عمر تاریخده اسمی قالغان الوغ آدملرنک ایک مشهورلرندندر . اون یل یارم سورگان زمان خلافتنن نی قدر کوب یرلر فتح ایتارگه نائل بولغانلغی میدانده‌در . صوغشلرده آلنغان غنیمت ماللری ایله دولت اسلامیه کورلمگان بر معموریت وسعادت‌گه نائل بولدی .

حضرت عمرنک فتوحاتندن بیگره‌ک سطوت وعدالتی مشهوردر . شونک ایچونده آڭا « الفاروق » عنوانی بیرلدی .

حضرت عمر اوز اورنینه خلیفه تعیین قیلماینچه وفات ایتدی . اصحاب کرامنک صایلاوی ایله آنک برینه حضرت عثمان رضی الله عنه خلیفه تعیین ایتلدی .

۳

حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه

(سنهٔ هجریه ۲۴ - ۳۵)

حضرت عمر اورنینه خلیفه تعیین ایتار ایچون عشرهٔ مبشره‌دن بر هیئت یاصالغان و اول هیئت‌نک اچنده « عبد الرحمن بن عوف »،

« طلحه بن عبیدالله » ، « زبیر بن العوّام »، « سعد بن ابی وقاص »، « عثمان بن عفان » ، « علی بن ابی طالب » ، « عبدالله بن عمر » رضی‌الله عنهم حضرتلری بار ایدی .

بو کشیلر اوچ کون اچنده خلیفه نی اوز آره‌لرندن صایلارغه تیوش ایدیلر. لکن صایلاو ایچون جیولشقانده اوز آره بر قرارغه کیله آلماینچه خلیفه تعیین ایتونی بتونلای « عبدالرحمن بن عوف » رضی‌الله عنه‌گه طاپشردیلر.

اول دخی حضرت عمر وفاتی نڭ دورتنچی کوننده ، خلیفه‌لکنی حضرت علی بن ابی طالب رضی‌الله عنه‌گه تکلیف ایتسه ده ، حضرت علی همیشه برقرار بیره آلماینچه تردد ایتدی . آخرنده حضرت « عثمان بن عفان » رضی‌الله عنه‌گه بیعت ایتلدی (سنه ۲٤) .

حضرت عثمان ، عمر بن الخطاب رضی الله عنه نڭ وصیتی بویونچه بر یل غه قدر عامل‌لردن (والی لردن) بره‌ونی‌ده عزل ایتمه‌دی . همه‌سنی اوّلگی اورنلرنده قالدردی . لکن آندن صوڭ اقربا وتعلقاتی نڭ یوده‌تولرینه قارشو کیله آلماینچه کوب مأموریتلرگه اوز کشیلرن قویا باشلادی. حضرت عثمان اوزی قریش نڭ « بنی اُمَیّه » فرقه‌سینه منسوب ایدی.

عَبادِلَه صوغشی - حضرت عمر نڭ خلافتی وقتنده مصر « عمرو بن العاص » طرفندن فتح ایتلگان واوزی شونده عامل (والی) ایتوب قالدرلغان ایدی . حضرت عثمان آنی شول مأموریتدن آلوب ، اورنینه امویلردن اوزینڭ سود قرداشی « عبدالله بن سعد بن سرح » نی قویدی .

بو وقتلرده مسلمانلر « تونس » گه قدر باروب یتکانلر ایدی .

وملر « جرجیر » و « غریغوری » اسملرنده‌گی گنیراللرینه یوز
رمی مك کشیلك عسکر بیروب اهل اسلام غه قارشو یباردیلر .
گنیرال جرجیر تونس‌ده « قیرْوان » یاننده مسلمانلرغه اوچرادی
« شبیطله » آدلی اورنده زور صوغش بولدی . بو صوغش‌ده عبدالله
ن عباس، عبد الله بن الفاروق ، عبدالله بن زبیر و عبدالله بن سرح
لغانغه کوره ، عربلر « عبدالله » نی جمع لندروب « حرب العبادله »
ه آتامشلردر .
بوصوغشده کینه مسلمانلر جیڭدیلر . عبد الله بن زبیرحضرتلری
ن روم عسکرینڭ اورته سینه قدر سوروب گنیرال « جرجیر » نی
تردی و باشن کیسوب اسلام عسکرینڭ باشلغی اولان « عبد الله
ن سرح » گه کیتردی .
گنیراللری اُوترلگاچ روملر پریشان بولوب ، تورلیسی تورلی
قغه طارالدی و قاچوب بتدیلر .
قبریس آطه سینڭ آلنووی ـ شام والیسی بولغان معاویه
ن ابی سفیان کوبدن بیرلیٰ « قبریس » آطه‌سینی ضبط ایتارگه تلی
یدی . حتی حضرت عمرنڭ خلافتی زماننده بو اش آڭاده تکلیف
یتلگان بولسه ده اول موافق کورمه‌گان و : « مین عسکرمنی صو
وستنده‌گی طاقته پارچه‌لرینه امنیت ایتوب یباره‌سم کیلمی » دیب
واب بیرگای ایدی .
حضرت عثمان نڭ خلافتی زماننده ایسه اوزلری تلاگانچه اش
وروته آلغانغه کوره ، معاویه بن ابی سفیان مصر والیسی عبد الله بن
سرح ایله اتفاق ایده‌رك صوغش کیمه‌لری (فلوط) حاضرله‌ب آق
ڭزده گی « قبریس » آطه سینه هجوم ایتدیلر و زور صوغشدن
سوڭ آطه خلقینی مسلمانلرغه « جزیه » بیررگه راضی ایتوب معاهده
اصادیلر (سنهٔ هجریه ۲۸) .

اولوب « اذا جاء الامیر فاقبلواه » دیب یازغان ایدی . مصرغه والی (امیر) بولوب باروچی محمد بن ابو بکر ، مصر حدودنده «اَیْلَهْ» دیگان یرده حضرت عثمان طرفندن یبارلگان خطنی مصرغه ایلتوچی کشیگه اوچراب آندن خطنی آلدی . عربلر الوك یازوغه نقطه وجرکه‌لر قویوب یازماغانلقدن آنی « اذا جاء الامیر فاقتلواه » دیب اوقودیلر و تیزدن کیرو قایتوب عراق عاصیلرینه قوشلدیلر. آنلر ایله برلکده مدینه‌گه باردیلر. مدینه ده زورطنچسزلق وچوالولر چقدی . حضرت عثماندن « مروان » نی قولغه آلورغه صوراسه‌لرده، ئلله قایا آچو برلن شریعت قوشقاندن آرتق جزاغه دوچار ایته‌رلر دیب حضرت عثمان آنی بیرمه‌دی .

شونك اوزرینه ، عثمان مروانني یاقلی دیب حضرت عثمان رضی الله عنه گه قارشی اوّلدن بولغان دشمنلق دخی آرتدی و عاصیلر آنی أوترمکچی بولوب ایووینه کررگه طرشسه‌لرده حضرت علینك اوغللری آنی صاقلیلر ایدی .

یتمش کون قدر آنك ایوون محاصره ایتکاندن صوك ، آخرنده فسادچیلر آنك کورشیسینك دیوارن تیشوب ایووینه کردیلر و قرآن شریف اوقوب طورغان وقتنده اوزن شهید ایتدیلر . آققان قانی اك باشده « فسیکفیکهم الله . . . » آیت کریمه سینه توشمشدر.

آنك بو شهید ایتلووی هجرتنك ۳۵ نچی یلنده ، ذی الحجه نك ۱۸ نچی کوننده اولوب ، وفاتی وقتنده حضرت عثمان رضی الله عنه سیکسان ایکی یاشنده ایدی . زمان خلافتی اون ایکی سنه قدردر

۴

حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه

(سنهٔ هجریه ۳۵ - ۳۸)

حضرت عثماننڭ شهید ایتلووندن صوڭ مدینه ده چوالولر دخیله آرتدی. عشرهٔ مبشره دن طلحه وزبیر رضی الله عنه‌لرهم باشقه صحابه‌لر خلیفه لکنی حضرت علی‌گه تکلیف ایتدیلر. اول باشده بونی قبول ایتمه دی: « سزگه وزیر بولووم امیر بولوودن آرتوغراقدر» دیه جواب بیردی. لکن خلیفه‌لك اورنی بیش کوندن بیرلی بوش طورغاننغه همده اصحاب کرام اوزندن بیك اوتنگانگه کوره، حضرت علی خلیفه‌لکنی قبول ایتارگه راضی بولدی و حضرت عثمان شهید ایتلونڭ آلتنچی کوننده مسجد ده اوزینه بیعت ایتلدی. اڭ باشده حضرت طلحه کیسوك قولی برلن بیعت ایندیگندن حاضر بولغان کشیلر بوندن شوملاندیلر.

اصحاب کرامنڭ کوبسی بیعت ایتسه ده، بعضیلری بیعت ایتمی قالدیلر. بونلرنڭ اچنده سعد بن ابی وقاص، عبدالله بن عمر الفاروق، حسان بن ثابت، اسامه بن زید کبی الوغ ذاتلر و حضرت عثماننڭ یقینلرندن کوب کشیلر بار ایدی.

حضرت علی نڭ خلافتی قیین بر مسئله برلن باشلاندی. شویله که: بیك کوب کشیلر حضرت عثماننی اوترگان آدملرگه تیزره‌ك جزا بیریلوون تیوش کوره‌لر و حضرت علی ایسه چوالولر برآز باصلقاندن صوڭ آنلرنی شریعت بویونچه حکم ایتوب جزالاندرو فکرنده ایدی. بارا طورغاچ بو مسئله‌گه برطاقم شخصی فکرلر وبوزوق نیتلر قاتناشوب کیتدگندن اش باشقه تورلیگه أیله‌نوب زورایدی.

« جَمَلْ » واقعه سی ـ برآز خلق : «حضرت علی حضرت عثماننی أوترو چیلرنی جزالندرمی ، آخرسی اوزیده شونلر یاقلیدر» دیب سویلی باشلادیلر هم بونلر اوزلرینه بر فرقه بولوب، حضرت علی دن حضرت عثماننك قانن طلب ایته باشلادیلر.

بونلر آره‌سنده حضرت عثمان وقتنده یمن والیسی بولوب طورغان « یعلٰی » دخی بار ایدی. اول اوزینك بارلق مال وملکن اورته‌غه قویوب حضرت عثمان نك أوچن آلو ایچون صرف ایتارگه قرار بیردی.

حضرت عائشه رضی الله عنهاده اوشبو مخالفلرگه قاتناشدی. بعضیلر حضرت عائشه نك حضرت علی گه آچووی بولغانلغن دعوا ایتسه‌لرده، آلای توگل، فقط اوزینك فکرنچه حقلقنی شولای دیوب بلگانلکدن حرکت ایتمشدر.

«یعلٰی » اوزینك یوز دینارغه آلغان دوه‌سن حضرت عائشه‌گه هدیه ایتدگندن بو فرقه کشیلرینه « اصحاب جمل » دیلر.

« اصحاب جمل » کوب کشی جییلوب « بصره » غه طابا کیتدیلر. حضرت علی آنلرغه بو حرکتلرندن طوقتارغه کوب نصیحت ایتوب قاراسه ده تائیری بولمادی. آخرنده آنلر اوستینه عسکر جییوب باردی و « بصره » یاننده صوغش بولدی (سنهٔ هجریه ۳۶) .

صوغشده حضرت علی نك مخالفلری طرفنده بولغان طلحه و زبیر بن العوام حضرتلری شهید بولدیلر. صوغشنك اڭ کوچلی اورنی حضرت عائشه نك دوه‌سی بولونغان یرده ایدی. اول دخی اسیر توشوب، مخالفلر تمامیله جیڭلدیلر. ایکی یاقدن اون مکلهب کشی تلف بولدی.

جیڭگاندن صوڭ حضرت علی بو مخالفلر حقنده بیك زور عدالت ومرحمت کورسه‌تدی ، یاره‌لانوچیلر قایسی یاقدن بولسه‌ده همه‌سی قارالدی. أولگانلرنك نمازلرن اوقوتدی. حضرت عائشه‌نی دخی زور أحترام ایله مدینهٔ منوره‌گه اوزاتدی.

آزغنه بر نرسه‌دن چقوب آخری شولای زورایوب کیتکان بو واقعه اهل اسلام ایچون بیك اوکایسز و مسلمانلرنك اوز آره صوغشه باشلاولرینك برنچیسی بولدی. بو صوغشقه «وقعهٔ جمل» دیلر.

«**صفین» واقعه سی** - معاویه بن ابی سفیان حضرت عمرنك خلیفه‌لگی وقتندن بیرلی شام والیسی بولوب طورا و آنده اون بش یل اچنده بیك بایوغان و اوزینه قوتلی طرفدارلر حاصل ایتوب اورنینی نغتقان ایدی.

حضرت عثمان شهید ایتلگاندن صوك، اموی مأمورلر اوزلرینك اورنلرندن چغاریله چقلرن آکلاب معاویه بن ابی سفیان تیره‌سینه جیولدیلر و آنی حضرت علی گه قارشو حرکت ایتدررگه طرشدیلر.

معاویه حضرت علی گه باشدوق بیعت ایتمه‌گان ایدی. بر آزدن آشکارغه قارشو حرکت ایته باشلادی. حضرت عثمانك قانلی کیومن کیترتب مسجد دیوارینه آصدی و بش وقت نمازده خلق‌غه کورسه‌تب: «ابوتراب خلیفه‌نی شهید ایتدی، ابوتراب شولای ایتدی، بولای ایتدی» دیب سویلی و «ابوتراب» دن مقصودی حضرت علی ایدی.

شوندی سوزلر سببلی سوریه ده حضرت علی گه قارشو زور بر خصومت پیدا بولدی ومعاویه ده بوندن استفاده ایدوب اوزینك قورغان پلانن میدان غه چغاردی.

«جمل» واقعه سندن صوك معاویه، مصرنی آلوچی عمرو بن العاص ایله برله‌شوب حضرت علی گه قارشو آچیقدن آچیق عصیان ایتدی.

حضرت علی «عراق» اهالیسنه اشانوب شونده قالغان ایدی.

شامدن معاویه قوزغالوب عسکر برلن کیله باشلاغاچ حضرت علی ده اوز عسکرن جیوب «فرات» نهری بوینه کیلدی. ایکی عسکر بر برسینه «رَقّه» یاننده «صَفّین» دیگان یرده اوچراشدیلر. ایکی آره‌ده صوغش باشلاندی. باشده اهمیتسز گنه بولغان صوغش بارا طورغاچ بیك زورایدی.

یوز اون کون اچندن طوقسان مرتبه دن آرتق صوغش بولوب ایکی یاقدن یتمش مڭ لب کشی تلف بولدی. بونلرنڭ قرق بش مڭ قدریسی معاویه طرفداری بولغان شاملیلر ایدی. بعض بر صوغشلر هیچ طوقتاوسز یدیشه‌ر کون دوام ایتدی.

صوغشنڭ اوّلگیره‌ك کونلرنده، صو چغا طورغان اورنلر معاویه عسکرینڭ قولنده ایدی. آنلر حضرت علی عسکرینه صو بیرماینچه اچارگه ایتتکدردیلر. صڭره‌لری اول یرلر حضرت علی عسکرینڭ قولینه کردی. آنلر شاملیلرغه صو بیردیلر. بو اش انسانیت و مروت جهتندن شولای تیوش بولسه‌ده سیاست جهتندن موافق توگل و اگر حضرت علی عسکریده معاویه عسکری کبی حرکت ایتکان بولسه مخالفلرینڭ حالی فیینلاشه‌چق ایدی.

شول قدر قاطی صوغش بولوبده بر نتیجه چقماغاچ، حضرت علی معاویه‌گه خبر یباروب: «دعواچی بز ایکاویمز، بزنڭ ایچون شول قدر کوب کشی تلف بولدی، ایکاو میدان غه چغیق ده قاره قارشی صوغشیق، حقلق کمده بولسه جناب حق شوڭا یاردم ایتار، حقلق اوستکه چغار» دیسه‌ده، حضرت علی نڭ فوق العاده کوچلی ایکانن بلگانگه کوره معاویه آنڭ بو تکلیفینی قبول ایتمه‌دی.

بو خبر عسکر آره‌سینه طارالغاچ معاویه‌گه بیك اوڭایسز طویولدی. چونکه اول: «مین حقلق ایچون فی سبیل الله صوغشه‌م، حضرت عثماننڭ قانن دعوا قیلام» دیه ایدی. شول سببلی حضرت علی نڭ تکلیفن قبول ایتماو کیلشمی ایدی.

معاویه اوزی برلن قاره قارشو صوغشنی قبول ایتمه‌گاچ حضرت علی شام عسکرینه هجوم ایتدی و آنلونك صوغش صفلرن تمام بوزوب کیرو چیگلورگه مجبور قیلدی. «مالك اشتر» اسملی بر باطر معاویه عسکرینك اچینه قدر کروب دشماننی قودی.

لکن عمرو بن العاص حضرت علی طرفنده بولغان عراق عسکرینك بیك صوفی بولغاننی بله ایدی. شوندن استفاده ایدوب اول اوزلرینك عسکرینه بر حیله اوگره‌تدی. شویله که: شام عسکری سونگولرینك اوچلرینه مصحف شریفلر طاغوب: «مونه سزنك ایله بزنك آره مزده کلام شریف بار، شوکا‌رغه جیولیق!» دیه قچقرشدیلر. شونی ایشتو برلن عراق عسکری قوراللرن طاشلادیلر. حضرت علی آنلرغه: «احتمالکه، بو بر حیله‌در، اشانوب بتمه‌گز» دیب قاراسه‌ده آنك سوزینه اهمیت بیرمه‌دیلر، صوغشدن طوقتادیلر، حتی مالك اشترنی کیرو چاقردیلر.

شولای ایتوب صوغش طوقتالدی. مذاکره باشلاندی. خلیفه‌لك مسئله‌سی حقنده سویله‌شوب حقلق اوزره قرار بیرر ایچون ایکی یاقدن برر وکیل تعیین اولوندیلر.

عراقیلر ابو موسی الاشعرینی، شاملیلر عمرو بن العاصنی تعیین ایتدیلر. ابو موسی الاشعری صاف کوڭللی، حالبوکه عمرو بن العاص عربنك عقللی‌لرندن بیك اوتکون بر کشی ایدی.

مذاکره باشلانغاچ حضرت عثماننك اوچن آلو مسئله‌سی اونتولدی. قارالغان نرسه حضرت علی برلن معاویه‌نك حکومت ایتولری مسئله‌سی بولدی.

مذاکره بولاچق کونده وکیللر «دَوْمَةُ الْجَنْدَل» آدلی اورنده برله‌شدیلر. یانلرنده ایکی یاقدن دورت یوز کشیده بار ایدی.

عمرو بن العاص اوزینك اوتکونلگی سایه سنده حیله ایله ابو موسی الاشعرینی غفلت گه توشوروب خلیفه‌لکنی معاویه‌گه قالدردی. هر ایکی طرف، بیرلگان قرارنی قبول ایتارگه اوّلدن عهد ایتدکلرندن قبول ایتمی چاره یوق ایدی.

«نهروان» واقعه‌سی - «صفین» صوغشنك دشمننی تمام جیکارگه طورغانده قورال طاشلاب صوغشدن طوقتاغان و اوزلرینك سوز طکلاماولری و وفاسزلقلری سببلی زور فلاکت گه باعث بولغان «خوارج» طائفه سی اوستینه حضرت علی عسکربرلن باروب، دورنك قدریسنی اوتردی. بو واقعه «نهروان واقعه‌سی» دیب مشهوردر (سنهٔ هجریه ۳۸).

بوندن صونك حضرت علی نك طرفدارلری کوندن کون ضعیفلندی، اوزی کوفه‌گه قایتوب کیتدی، مدینه گه بارغه ممکن بولمادی. معاویه شام غه قایتوب کیتدی.

حضرت علی نك شهید ایتلووی - «خوارج» فرقه‌سی حضرت علی نی، معاویه و عمرو بن العاصنی بر کونده اوترگه قرار بیرگان ایدی.

شامده معاویه گه قورال برلن هجوم ایتسه‌لرده سلامت قوتولدی. اوتره آلمادیلر. مصرده ایسه شول کوننی عمرو بن العاص صرخاو بولوب اوزی چقا آلمایـنچه اورننه بر وکیل چقارغانلقدن خوارج کشیسی شول وکیلنی اوتردی.

خوارجلردن ابن «ملجم» آدلی بر فدائی حضرت علی نی مسجدگه بارغان وقتنده شهید ایتدی. بو واقعه آنك خلافتی نك دورتنچی یلنده، هجرتنك قرقنچی سنه سنده اولوب، وفاتی وقتنده آلتمش اوچ یاشنده ایدی.

حضرت علی رضی الله عنه فضیلت و علویت ده بیك سیره‌ك طابله اورغان کشیلردن ایدی. علمی، فضلی، جومردلق و بهادرلغی مشهوردر. آنك ایله سویله‌شوبده آنگا مائل بولماو ممکن توگل و آنك خطبه‌لری غایت تائیرلی ایدی.

حضرت علی نك فاطمة الزهرادن حسن، حسین و محسن اسملرنده اوچ ایر بالاسی بولدی. صوگغیسی کچکنه و قتندوق وفات ایتدی.

حضرت علی دن صوك کوفه خلقی حضرت حسن رضی الله عنه‌گه بیعت ایتسه‌لرده اول آلتی آی دن صوك خلافتنی، اوزینك آتاسی ایله صوغشقان معاویه بن ابی سفیان غه طاپشروب اوز اختیاری ایله خلیفه‌لکدن واز کیچدی. فقط بیت المال‌دن اوزینه کیچنرلك معاش بیریلوون هم حضرت علی یاقلی کشیلرگه تییلماون شرط قیلدی.

بوندن اعتبارا خلفای راشدین دوری بتوب «دولت امویه» دوری باشلانادر. معاویه‌نك خلیفه‌لك ایته باشلاوی «دومة الجندل» واقعه سندن اعتبارا بولسه ده، شرعا حضرت حسن نك خلافتنی طاشلا‌ـ وندن اعتبارادر.

«امویه» دولتی

امویلردن اون دورت کشی خلیفه بولدی. مدت خلافتلری طوقسان ایکی یل قدردر. بونلر حکومت ایتکان زمانده اهل اسلام شرق و غربده زور فتوحات غه نائل بولدیلر.

۱

معاویه بن ابی سفیان

(۴۱-۶۱)

اموی حکمدارلرینک برنچیسی « معاویه » بن ابی سفیان در. بو آدم رسول اکرم زماننده زکات کاتبی ایدی. صکره سوریه‌ده‌گی اسلام عسکرینه رئیس‌لك ایتدی. حضرت عثمان زماننده شام والیسی بولوب فوق العاده قوت ونفوذ قازاندی. حضرت حسن نك خلافتنی طاشلاوندن صونك مستقل حکمدار اولوب اون طوقز یل حکومت سوردی، بونك زماننده اسلام دولتی یخشوق زور مظفریت‌گه نائل بولدی.

معاویه قریشنك « اموی » خاندانننه منسوب برکشیدر. اموی‌لر ایسکیدن بیرلی عربلرگه باشلق ایتارگه تلیلر ایدی. حضرت عثماننك خلیفه بولووی، اوز مقصودلرینه ایریشوحقنده آنلرغه یخشوق زور امیدلر بیرسه ده، خلافتنك ینه‌دن هاشمی‌لرگه کوچووی، یوللرن قاپلی ایدی. شول سببدن، حضرت علی خلیفه بولغاچ امویلرنك کوبسی معاویه تیره‌سینه جییلوب، حضرت علی‌گه قارشو باش کوتارگانلر ایدی.

معاویه مقر خلافتنی مدینه‌ده توگل، شام ده یاصادی. اوزی شونده طوردی. چونکه شامده همه سیده اوز کشیلری، اوز خلقی ایدی. اما مدینه ده اوزینه یخشی قارامایه‌چقلرن بله ایدی.

معاویه حکومت ایتارگه باشلاغاچ والیلرنك کوبسنی آلماشدردی. هر یاقغه اوز کشیلرینی قویدی. « عمرو بن العاص » نی ینه‌دن اوز اورنینه مصرغه تعیین ایتدی. ایك زیاده اطاعت گه کرترگه

تیوشلی اورن « عراق » قطعه‌سی ایدی . چونکه آنده حضرت علی طرفدارلری (علویلر) کوب ایدی . شوکا کوره ، معاویه آنده « زیاد بن اَبیه » نی یباردی . زیاد شدتلی و تدبیرلی برکشی بولغانلقدن « عراق » نی تیزدن اطاعتگه کرتدی .

معاویه تیزدن قوروده و دکزده دولتْ اسلامیه نڭ قوتلرن آرتدردی واصلاح ایتدی . روم قیصرینه صوغش آچوب قسطنطینیه اوستینه کیمه‌لر یباردی . شونده بارغان عسکر اچنده معاویه نڭ اوغلی یزید ومدینه‌گه کوچوب بارغاچ آنڭ ایووینه حضرت رسول قوناق بولغان خالد بن زید ابوایوب الانصاری حضرتلری ده بار ایدی . لکن صوغشدن بر نتیجه چقمادی . عربلر قسطنطینیه نی آلا آلماینچه کیرو قایتدیلر .

حضرت خالد بن زید قسطنطینیه‌نی محاصره وقتنده وفات بولوب ، شونڭ یقیننده بر یرده دفن ایتلدی . صڭره هجرتنڭ ۷۵۸ نچی تاریخنده تورك پادشاهی فاتح سلطان محمد نڭ شیخی آق شمس الدین افندی حضرت خالد قبرینڭ قایده ایکانلگن طابوب بیلگوله‌تمشدر . بوقبر حاضرنده استانبولده زور زیارتگاهدر .

معاویه ، اوزی اولگاندن صوڭ حکومت نڭ اوغلی یزیدگه قالوون نغتوب قویاسی کیلگانگه کوره ، اوزی ایسان وقتدوق خلقنی اوغلینه بیعت ایتدردی . فقط حضرت علی نڭ اوغلی حضرت حسین ، دخیده بر نیچه کشیلر بیعت ایتمه دیلر .

معاویه طرفندن عبدالله بن زیاد قومانداسنده یبارلگان اسلام عسکری اورته آزیاده‌غی « جیحون » نهرینی اوتوب ترکستاننی فتح ایتدی . ایکنچی بر فرقه عسکر آفریقا قطعه سنده « سودان » غه کروب شول طرفده‌غی خلقلرنی دین اسلام ایله مشرف ایتدی .

معاویه هجرتنك آلتمشنچی یلنده ۷۵ یاشلرنده وفات ایتدی. اون طوتزیلی مستقل اولمق اوزره، شامده بارلق حکومت سوروری قرق یل قدردر.

معاویه عرب داهی‌لرندن اولوب عقللی وسلطنت‌غه بیك حریص برکشی ایدی. دولت اسلامیه نی اداره ایتو حقنده کوب نظاملر توزودی وادارهٔ ملکیه اصولینی باشلاب اول تویدی. أوله‌رآلدندن اوغلی یزیدگه کوب نصیحتلر أیتدی، مملکتنی أداره ایتو حقنده کیگاشلر بیردی.

حتی «مروان» نك یزیدگه بوی صونووی شبهه‌لی بولغانلقدن، معاویه اوغلی یزیدگه: - «مینی لحدکه قویار ایچون قبر چوقورینه مروانني توشورده، قورالـکنی چغاروب اوستنه توزه‌ب آندن بیعت آل» دیگان. یزیدده آتاسینك اوگره‌تب قالدرووی بویونچه شولای ایتکان. مروان ایسه الوکدن ئلله نیندی خیاللر قوروب طورغان بولسه‌ده اوزینی قبراچنده و اوستنده قورال طوتقان یزید نی کورگاچ تله‌ر تله‌ماس یزیدگه بیعت ایتکان، لکن معاویه نك باشینه آیاغی برلن تورتب: «أولگاندن صوکده می حیله ایته‌سك؟» دیگانلـکی مشهوردر.

۲

یزید بن معاویه

(۶۱ - ۶۴)

«کربلا» وقعه‌سی (۱۰ محرم سنه ۶۱) - معاویه‌دن صوك اوغلی «یزید» حکومت‌گه کیچدی. لکن بو، بیك بوزوق طبیعتلی وفاسق برکشی اولدیغندن کوب کشی بوکارغه مجبوری صوره‌تلگنه

بیعت ایتدیلر وحسین بن علی ایله، عبدالله بن زبیر حضرتلری بیعت ایتماینچه مکه‌گه کیتدیلر. چونکه حضرت حسن خلافتنی معاویه‌گه طابشرغان وقتده حضرت حسین نڭ ولی عهد بولووینی شرط قیلغان وشوڭا کوره، معاویه‌دن صوڭ خلیفه‌لك یزیدگه توگل، بلکه حضرت حسین‌گه تیوش ایدی.

عراق خلقی دخی معاویه طرفندن حضرت علی‌گه ایتلگان جبرلرنی اونوتماینچه کوڭللرنده صاقلادقلرندن، آنڭ اوغلی یزیددن آچو آلور ایچون خبر یباروب حضرت حسین‌نی کوفه‌گه چاقردیلر.

حضرت حسین نڭ یقینلری و دوست ایشلری هرنه قدر آنڭ باروون معقول کورمه‌سه‌لرده اول آنلرغه قارامادی. یانندغی خاتون قز وبالالری ایله بارلغی یتمش کشی اولدقلری حالده مکه‌دن قوزغالوب کوفه‌گه کیتدیلر.

یزید کوفه‌ده‌گی حضرت علی طرفدارلرینی بر اختلال چغارورغه حاضرلنه‌لر دیب ایشتکاچ، اوز قاشنده اڭ عقللی وتدبیرلی صانالغان کشیلردن قرداشی «عبیدالله بن زیاد» نی کوفه وعراق‌غه والی تعیین ایتکان واول آنده باروب خلقنی یخشوق طنچلاندرغان ایدی.

بو وقتلرده حضرت حسین «کوفه» گه یقینلاشوب کیله ایدی. عبیدالله بن زیاد «عمرو بن ابی وقاص» نی چاقروب، حضرت حسین‌نی طوتوب آلوب اوزینه کیتررگه قوشدی.

عمرو بن ابی وقاص دورت مڭ کشیلك بر عسکر ایله حضرت حسین‌گه قارشو کیتدی. بونی ایشتکاچ حضرت حسین «کربلا» صحراسنده بر صغنه‌چق یر ازلرگه باشلادی. اول آراده عمرو بن ابی وقاص کیلوب یتوب حضرت حسین‌گه یالڭز اوزیگنه یزیدگه باروب بیعت ایتارگه تکلیف قیلدی. حضرت حسین بونی قبول ایتمه‌دی. آخرنده ایکی طرف صوغش‌غه حاضرلنوب طورغانده، هجرتنڭ

آلتمش برنچی یلنده، محرم نڭ اوننده جمعه کون حضرت حسین رضی الله تعالی « شمر بن ذی الجوشن » آدلی بر ملعون طرفندن شهید ایتلدی هم عائله و تعلقاتنی‌ده شونده شهید ایتدیلر.

عبد الله بن زبیر نڭ امیرلك دعواسی - کربلا وقعه‌سی هر یردنڭ بیگره‌ك مدینه ومکه اهالیسنه یمان تأثیر ایتدی. بو خبر ایریشو برلن حجاز اهالیسی امویلرگه قارشو عصیان ایتوب، آنلرنڭ حکومتن طانیماس بولدیلر وحضرت حسین نڭ قانن یزید دن آلو شرطی ایله عبد الله بن زبیر حضرتلرینه بیعت ایتدیلر.

عبد الله بن زبیر حضرتلری هر نه قدر قوتلی برکشی بولسه ده اشنی احوال سیاسیه اقتضا ایتکانچه یورتوب مقصودلرینه ایریشه آلمادی. یزید حجاز قوزغالووینه زور اهمیت بیردی وتیزدن عسکر یباردی. آنڭ عسکری مدینه‌نی ضبط ایتوب، مقدس بر شهر بولووینه قارامایچه، آنده بیك چرکین اشلر اشله‌دیلر. بو واقعه خلقنڭ امویلرگه دغیده نغراق نفرت ایتووینه سبب بولدی.

امویه عسکری مکهٔ مکرمه‌گه باروب هجوم ایتارگه طورغانده یزیدنڭ وفات بولو خبری کیلگاچ عسکرنڭ حرکاتی طوقتالدی وبر آزدن صوڭ عسکر کیرو قایتوب کیتدی.

یزید آناسی ایله برلکده بایتاق مدتلر بدویلر آره سنده طوروب اوسمش اولدیغندن فصیح وشاعر ایسه‌ده توسکه بیك یمسز وآنڭ اوستنه خلقی ده بیك نچار بولغان غه کوره بیك سویکمسز برکشی ایدی.

• ذاتا، آناسی معاویه نڭ بونی اوزی اورنینه حکمدار ایتوب قالدرر ایچون قیلغان اشلریده بیك کیلشسزدر. معاویه بونی حکمدار ایته‌ر ایچون اوزی ایسانلگنده طرشوب یوروب تورلی طرفدن

رضالق آلدی ، حتی مدینه‌لیلردن بر نیچه الوغ کشیلرنڭ یزیدگه بیعت ایتماو احتماللری بولغاچ معاویه اوزی مدینه‌گه باروب آنلرنی کوچله‌ب بیعت ایتدردی .

باشدوق شول قدر کوچله‌نب بیعت آلنه‌رق حکمدار بولغان بر کشینڭ زماننده رسول الله قزینڭ اوغلی حضرت حسین‌نڭ شهید ایتلووی و اوشبو حکمدارنڭ عسکری طرفندن اسلاملرچه مقدس بولغان مدینه شهرینڭ طالانووی ، مکه شهرینڭ یاندرلووی اسلام تاریخی نڭ بیك کوڭلسز اورنلریدر .

یزیدنڭ وفاتی هجرتنڭ ٦٤نچی سنه‌سنده‌در . دورت یل حکمدارلق ایتوب یکرمی طوقز یاشنده وفات ایتکان بو حکمدارنڭ زماننده اسلام مملکتی بایتاق زورایدی . لکن اسلام تاریخی بایتاق پچراندی.

٣

ایکنچی معاویه بن یزید

(٦٤)

یزیددن صوڭ خلیفه بولغان آنڭ اوغلی معاویه تاریخده ذکر ایتلورلك برنرسه ده اشله‌مدی . فقط آتاسی کبك بوزوق طبیعتلی توگل ، ناموسلی ، حمیتلی ودیندار بر کشی ایدی . برآز صرخاوده بولغانغه کوره اوچ آی قدر گنه خلیفه‌لك ایتکاندن صوڭ اوز اختیاری ایله استعفا قیلوب ، بر آز مدت صوڭ وفات ایتدی .

٤

مروان بن حكم

(٦٤ - ٦٥)

مروان ، رسول الله زماننده مدینه‌دن سورولگان عاص بن حکم نك اوغلیدر . مروان یزید زماننده مدینه ده والی بولوب طوردی . یزید أولگاچ مدینه ، مکه و کوفه طرف لرینك اهالیسی عبد الله بن زبیرگه بیعت بیرو سببلی ، مروان اوزینك مدینه‌ده طوره آلمایه‌چغن بلوب شام غه قایتدی .

حجازده عبد الله بن زبیرنك قوت ونفوذی کوندن کون آرتا، خلقنك امویلرگه آچووی کیتکان صاین اوسه بارا ایدی .

شونك ایچونده شامده مروانك طرفدارلری آنك تیره سینه جییلوب، آنی حکومت باشینه کیچارگه تشویق ایتدیلر . اول شونی اشله‌دی هم یزیدنك طول خاتونن آلوب، یزید نك کچکنه اوغلی « خالد » نی ولی عهد تعیین ایتارگه وعده بیردی . لکن حکومتنی قولینه آلوب بترگاچ خالد نی ولی عهد تعیین ایتمایننچه اوزینك اوغلی « عبد الملك » نی تعیین ایتدی . خالد نك آناسی بوگا آچولانوب « مروان » نی بر تون ده یتاغنده جاریه‌لرندن بوغدروب أوترتدی (سنهٔ هجریه ٦٥) .

امویه دولتن قوتلندرگان کشی معاویه‌ایدی. آندن صوك ناچارلانغان بو دولتنی ضعیف لکدن قوتقاروب یگیدن ترگزوچی کشی اوشبو مروان‌در. شونك ایچونده ، مروان دن اوّل کیلگانلرگه « سُفیانِیَّه » وآندن صوك کیلگان خلفای امویه‌گه «مَرْوانیَّه» دیب اسم بیرلمشدر.

٥

عبد الملك بن مروان

(٦٠ - ٨٦)

مروان أوترلگاندن صوڭ آنڭ اورنینه اوغلی عبد الملك خلیفه بولدی.

اول وقتدہ حجاز، یمن و ایران قطعه‌لری عبدالله بن زبیر اداره‌سنده، بصره طرفلری آنڭ قرداشی مصعب اداره‌سنده و کوفه طرفلریده مختار بن عبدالله بن مسعود الثقفی آدلی بره‌وگه تابع ایدیلر.

عراق ده چوالولر باشلانغاچ کوفه ده مختار الثقفی ظهور ایدوب حضرت حسین رضی‌الله عنه‌نڭ قانی دعوا ایتارگه و اوزینه بیك کوب خلق ایه‌رتب قان توگارگه باشلادی. کربلا واقعه‌سنده عیبلی کورنگان کشیلرنڭ همه سن أوترتب بتردی.

عبد الملك، مختار الثقفی اوستنه ایکی مرتبه عسکر یبارسه‌ده ایکیسنده‌ده مختار طرفی جیکدیلر. بوصوغشلرده حضرت حسین اوستنه باروب کربلاده صوغشوچیلرنڭ کوبسی أوترلدیلر.

امویلردن حضرت حسین نڭ أوچن آلام دیب مختارنڭ قان توگووی چیکدن آشوب کیتکاچ اوزینڭ طرفدارلریده آندن یوز چویردیلر وبصره والیسی بولغان مصعب بن زبیردن اوزلرینه یاردم صورادیلر. شول سببلی مختار ایله مصعب آره‌سی بوزولوب صوغشور-غه باشلادیلر. کوفه یاننده بولغان بر صوغشده مختارنڭ عسکری جیکلدی واوزی أوترلدی.

مختار أوترلگاندن صوڭ کوفه اطرافی عبد الله بن زبیر اداره‌سینه

كيچدى . ايندى عبد الملك نڭ شوندن باشقه رقيبى قالماغان ايدى. شونڭ ايچون الوك مصعب اوستنه عسكر يباروب آنى أوتوتدى. آندن صوك ، اوزينڭ عسكر باشلغى بولغان مشهور «حجاج بن يوسف الثقفى» نى اون مڭ قدر عسكر ايله مكه‌گه عبد الله بن زبير اوستنه يباردى.

«حجاج» مكه نى محاصره ايتوب آلدى . مكه يانندەغى «ابى قبيس» طاوى اوستينه «منجنيق» (يراقدن طاش آتدره طورغان طاغان) قوردروب شهرنى طاشقه طوتدردى . طاش‌لرنڭ بعضيلرى كعبة الله نڭ بناسينه تيوب بعض يرلرينى خراب ايتديلر .

آخرنده حجاج (هجرتنڭ ٧٣ نچى يلنده) مكه نى ضبط ايتدى. عبد الله بن زبيرنى و باشقه بر نيچه الوغ صحابه‌لرنى شهيد أيله‌دى . عبد الله بن زبير حضرتلرينڭ آياقلرندن آصدروب قويدى (بو اشلرنى اشله‌وچى كشى رسول الله غه خليفه‌لك دعواسنده بولغان عبد الملك عسكرينڭ باشلغى ايدى) .

مكه‌نى ضبط ايتكاندن صوڭ حجاج مدينه اوستينه كيتدى: «حضرت عثمان شهيد ايتلگانده نيچون آڭا ياردم ايتمه‌ديڭز ؟ » ديب آنده بيك كوب كشيلرگه اذا و جفا بيردى (هجريه ٧٣) .

بوندن صوڭ بتون حجاز و يمن طرفلرى امويلر قولينه كروب بتدى و «حجاج» شول طرفلرغه والى تعيين ايتلدى . «حجاج» تاريخلرده «حجاج ظالم» ديب يورتوله‌در.

عبد الملك مكه‌گه عسكر يباروب عبد الله بن زبيرگه هجوم ايتو برلن شغل‌لنگان وقتده روماليلر ممالك اسلاميه‌گه هجوم ايتوب مسلمانلرنى آطنه‌ده مڭ آلتون ويرگو توله‌رگه مجبور ايتكانلر ايدى. لكن عبد الله بن زبيرنى أوترتب حجازنى ده اوز قولينه قاراتب استقلال كسب ايتكاندن صوڭ عبدالملك شرقى روما ايمپراطورلغى اوستنه

عسکر یباروب آنلرنی جیکدی ، بایتاق یرلرن ضبط ایتدی ، کوب اسیرلر وغنیمت ماللری آلدی (سنهٔ هجریه ٧٧) .

کینه اوشبو عبدالملک زماننده ، مصر والیسی ، مشهور سردار « موسی بن نصیر » غه بیك کوب عسکر بیریلوب ، اوزینك خادمی « طارق بن زیاد » ایله آفریقاغه یبارلدی . آنلر « طرابلس غرب » ، « جزایر » مملکتلرن اوتوب « فاس » نك غرب حدودنده‌گی بحر « محیط آطلاسی » غه باروب چقدیلر . مقصودلری « سبته » بوغازی آرقیلی اسپانیاغه چغوب یاوروپانی ضبط ایتو ایدی .

دکزگه باروب تره‌لگاچ موسی بن نصیر آتینی تزلرینه قدر صوغه کرتب : « یارب ، سین عادل شاهد سن‌که ، اگر بو‌چیکسز دریا مینم یولیمی کیسمه‌گان بولسه مین سینك جلال وعظمتکنی دخی یراقلرده طانته‌چق ایدم » دیووی مشهوردر .

عبدالملك نك یمانلقلری کوب بولسه‌ده ، آنك زماننده اسلام دولتی ضعیف‌لنو وطارالودن قوتقاریلوب خیلی کیگایتلدی . دولت اسلامیه نك آقچه‌لری برترتیب‌گه قویلوب کوبه‌یتلدی . عبدالملك برنچی اوله‌رق اوز اسمینه آقچه صوقدردی . آقچه سینك بر یاغنده « قل هو الله احد » ایکنچی یاغنده « لا اله الا الله » هم « محمد رسول الله ارسله بالهدی ودین الحق » سوزلری یازلغان ایدی .

عربلر نك مشهور شاعرلرندن « فرزدق » ، « جریر » و « اخطل » اوشبو عبدالملك دورنده یتشمشلردر .

عبدالملك یکرمی بریل خلیفه‌لك ایتکاندن صوك هجرتدن سیکسان آلتنچی یلده ، آلتمش یاشنده وفات ایتدی .

٦
ولید بن عبدالملك
(٨٦ - ٩٦)

عبدالملك أولگاندن صوڭ آنڭ اورننه اوغلی «ولید» حکومتگه کیچدی . آنڭ حکومتی هجرتنڭ ٨٦ نچی یلندن ٩٦نچی یلینه قدر اون سنه دوام ایتدی . بو زمانلر امویه دولتی نڭ بیك ترقی ایتکان وبیك کوب یڭی یرلر آلغان وقتلریدر. ولید آتاسی زماننده باشلانغان ترقیات اسلامیه نی درجهٔ کمال غه ایرشدردی .

حاضرگی اسپانیا مملکتی بولونغان یرلرگه اول زمانلرده «آندالوزیا» دیلر وآنده «ۋەست غوت» قراللغی بار ایدی . لکن آنڭ زور تورەلری اوز آره اختلافده بولونغانلقدن، یاوروپا ایله آفریقا آرەسندەغی بوغازغه یقین «سپته» قلعەسینی صاقلاوچی قونت «جولیانوص» اسملی برسی آفریقا طرفندەغی عربلر ایله آسترتن خبرلەشوب مملکتنی آنلارغه تسلیم ایتو حقنده کیڭاشه ایدی .

آفریقا والیسی بولغان «موسی بن نصیر» بوندی برفرصتدن استفاده ایتارگه تیوش طابوب «طارق بن زیاد» اسملی برەونڭ قول آستنه برنیچه کیمه وعسکر بیروب هجرتنڭ ٩٢ نچی یلنده آنلرنی «آندالوزیا» نی فتح ایتارگه یباردی .

طارق بن زیاد ، حاضرگی کونده اوزینڭ اسمینه نسبتله «جبل-الطارق» دیب یورتوله طورغان طاو یانندەغی «سپته» بوغازی آرقیلی چغوب اندلسگه کردی .

بونلرنڭ چغولرینی ایشتکاچ «ۋەست غوت» قرالی فرەدریق عسکر جییوب قارشی بارسه ده ایکی آرەده بولغان صوغشده عربلر

جیکدیلر ، اندلس نڭ جنوب طرفی عربلر قولینه کیچوب مسلمان مملکتی بولدی .

آندن صوڭ اسلام عسکری « ڤەست غوت » دولتی نڭ پایتختی بولغان « طُلَیْطلَه » (طولەدو) شهرینی ده ضبط ایدوب ، ڤەست غوت حکومتی بر مسلمان دولتنه أیلاندی. صڭره اوچ دورت یل اچنده بتون اسپانیا قطعه سی فتح اولنەرق اسلام دولتی نڭ زورلغی یاورو پاغه دهشت بیره باشلادی .

اسپانیانڭ فتحی وقتنده آفریقا والیسی موسی بن نصیر اوزیده شونده چققان ایدی . لکن باره طورغاچ طارق بن زیاد ایله آرەلری بوزولوب ، خلیفه گه بر برسی اوستندن شکایت ایتشه باشلادیلر . خلیفه ایکاونده عزل ایتوب شام غه چاقرتدی . ایکیسی نڭده ملکاری حکومت طرفندن ضبط ایتلدی . موسی بن نصیر آخر عمرنده چولده سائل لك ایتارگه مجبور اولمشدر . (آمریقانی کشف ایتوچی قریستوف قولومب نڭ ده باشینه شوندی برحال کیلمشدر .) موسی بن نصیر اول وقتدەگی اسلام مأمورلرینڭ الڭ زورلرندندر .

عربلرنڭ مقصودی آق دڭزنی اسلام مملکتلری اورتەسنده بر کول ایتوب قالدرو ایدی .

عربلر الڭ باشده اسپانیانڭ « آندالوزیا » قطعه سینه باروب چقدقلرندن بتون اسپانیانی «اندلس» دیب یوروتدیلر .

شرق سفرلری ـ عبد الملك وقتنده حکومت اشلرنده الڭ زور اورن طوتقان حجاج بن یوسف ، ولید وقتندەده شوندی زور اورن طوتمقده ایدی . چونکه عبدالملك آنی اوزینڭ اوغلی ولیدگه توصیه ایتوب قالدرغان ایدی .

شوشی حجاج ولیدنڭ خلافتی وقتنده بیك زور ایکی فرقه عسکر حاضرلەب برسینی « قتیبه بن مُسْلِم » گه وایکنچیسنی محمد بن قاسم

گه بیردی . قتیبه بخارا وسمرقندنی ، محمد بن قاسم هندستاننی ضبط ایتوب قطای اچینه کرماکچی‌لر ایدی. فی الحقیقه بوعسکرلر هندستان وقطای چیکلرینه قدر باروب یتدیلر و قطای حکمدارلرندن ویرگو صوری باشلادیلر . استانبول اوستنه یبارلگان اسلام عسکری‌ده قسطنطینیه نی محاصره ایتمکده ایدی .

لکن هجرتنك ۹۵ نچی یلنده حجاج و آندن بر یل صوڭ ولید اوزی وفات بولغاچ اول یاقلرغه زور اهمیت بیرلمه‌دی .

حکومت اداره‌سی جهتندن قاراغانده حجاج اڭ زور واڭ مقتدر کشیلردندر . اوزینڭ تدبیری، عقل ودرایتی سایه‌سنده امویه دولتینی تنظیم ایتدی . آنڭ وزیرلگی وقتنده اهل اسلام بیك زور شان وشوکت قازاندی . اسلام مملکتی بیك کیگایدی ، زورایدی ، هر یاقده اسلام عسکری جیگدی .

لکن اخلاق ودیانت جهتندن قاراغانده حجاج تاریخ‌ده اسملری بیك سیره‌ك اوچری طورغان ظالملردندر . غایت اوصال ، قان توگوچی ، مرحمتسز بر ظالم ایدی . آنڭ طرفندن بی گناه اوله‌رق أوترلگان مسلمانلرنڭ صانی یوز یکرمی مڭدن آرتق واوزی أولگان وقتده ، آنڭ طرفندن حبسلرگه یابدرلغان ایر و خاتون‌لرنڭ مقداری سیکسان مڭ قدر ایدی . اوزی غایت مدبر ، فصیح واوتکون عقللی بر کشی ایدی .

حجاج خراسان قاضی سی « یحیٰ بن یعمر » دن قرأن غه حرکه ونقطه‌لر قویدرتدی . لکن بو قاضی آخرنده کینه حجاج نڭ ظلمنه دوچار بولدی .

ولید یتیم بالالر ایچون معلملر ، قارتلر وصوقرلر ایچون خدمتچیلر قویدرتدی . فقها وفقراغه وظیفه‌لر تعیین ایتدردی . شام‌ده زور بر جامع ، مسافر خانه و خسته خانه بنا ایتدردی . مدینهٔ منوره نی هم

آنده‌غی مسجد شریفنی وقدس ده‌گی مسجد اقصانی توزه‌تدردی . کعبه‌ده آلتون اولاقنی قویدردی . قویولر قازیتوب ، صو یوللری آچدردی .

۷
سلیمان بن عبدالملك
(۹٦ - ۹۹)

ولید أولگاچ آنك اورنینه قرداشی سلیمان خلیفه بولدی . بونك خلیفه‌لگی باری اوچ گنه یل دن عبارت بولسه ده کوب قانلر توگولدی وشایان تأسف واقعه‌لر بولدی .

مثلا : الڭ زور فاتحلردن بولغان موسی بن نصیر ایله طارق بن زیاد ، اوزآره بولغان نزاعلری ایچون ، شام ده حکم ایتلوب ایکیسیه عیبلی طابلدی وبر کیسه‌ك ایکمك گه محتاج قالورلق درجه ده فقیرلك وخورلق غه توشورولدیلر .

موسی دن صوڭ اندلس ده والی ایتوب قالدرلغان اوغلی عبدالعزیز اوستندن شکایتلر کیلو سببلی باشی کیسدریلوب شام غه کیترتلدی .

کاشغرنی فتح ایتوچی امیر « قتیبه » عصیان ایتوب اعدام اولوندی .

سلیمان نك الڭ زور مقصودی استانبولنی آلو ایدی . شونك ایچون برادری « مسلمه بن عبدالملك » نی باش ایتوب استانبول اوستنه عسکر یباردی . عسکر استانبول یاننه کیلوب شهرنی محاصره ایتدی . اسلام عسکری یدی سنه قدر ، استانبولنك حاضرگی « غلطه »

دیگان اورننده طوردی. لکن آچلق ظاهر بولو سببلی اسلام عسکری مقصودینه ایریشه آلماینچه کیرو قایتوب کیتارگه مجبور بولدی.
شول محاصره ده اوزیده حاضر بولو نیتی ایله سلیمان یولغه چقفان ایدی. «حلب» یاننده «مرج دابق» دیگان یرده معده خسته‌لگندن وفات ایتدی (سنهٔ هجریه ۹۹).
حاضرنك استانبولنك «غلطه» قسمنك «عرب جامعی» دیب آتالغان مسجد شریف، شول وقت استانبولنی محاصره ایتوچی اسلام عسکرینك باشلغی بولغان مسلمه بن عبدالملك نك اثریدر.

۸

عمر بن عبد العزیز

(۹۹ - ۱۰۱)

سلیمان اولگاچ آنك اورنینه، قرداشینك «اوغلی» عمر بن عبدالعزیز خلیفه بولدی.
بوذات امویه خلیفه‌لرینك اچنده الك زاهد وعابدیدر. عدالتده حضرت عمر الفاروق غه اوخشی ایدی. لکن بونك خلافتی وقتنده زور سیاسی اشلر بولمادی.
امویه خلیفه‌لری جمعه کونلری خطبه ده حضرت علی نی قارغاب کیله‌لر ایدی. عمر بن عبدالعزیز بو یمان عادتنی بترتب، آنك اورنینه «ان الله یأمر بالعدل والاحسان...» آیت کریمه سینی اوقوته باشلادی.
عمر بن عبدالعزیز زینت وبایلقنی تمام تاشلاب غایت قناعتکار برصورتده یاشی ایدی. بونك اهل بیت رسول الله غه بولغان حرمت

ورعایتی اموی خاندانینڭ کیفنه اوخشامادیغندن ، بر خدمتچیسندن اوزن آغولاتب أوترتدیلر (سنهٔ هجریه ۱۰۱) .

خلیفه لك مدتی ایکی یل یارم قدردر. وفاتنده همه نرسه‌سی طورغدن صاتلوب بارلغی اون ایکی درهم کموشلك بولدی .

۹

ایگنچی یزید بن عبد الملك

(۱۰۱ - ۱۰۵)

عمر بن عبد العزیزدن صوڭ خلافت‌گه عبد الملك اوغلی یزید کیچدی . امویه خلیفه‌لرندن یزید بن معاویه‌گه اسمداش بولغانغه کوره ، تاریخلرده بونی «ایکنچی یزید» دیب یوروته‌لر .

بونڭ زماننده بولغان واقعه‌لرنڭ زورسی «آل مهلب» دیگان زور بر فامیلیانڭ جیگلووی در . شامده «آل مهلب» دیگان بر خاندان بار ایدی . بونلر خلق آره‌سنده زور نفوذ کسب ایتکان وجومردلق ایله اسم چغارغانلر ایدی . هم اوشبو خاندان نڭ باشلغی یزید بن مهلب ایله امیر «قتیبه» آره‌سنده‌غی صووقلق امیر قتیبه‌نڭ أوترتلووینه سبب بولغان ایدی .

اوشبو واقعه سببلی یزید بن مهلب عمر بن عبدالعزیزنڭ خلافتی وقتنده طوتیلوب حبس‌گه یابلسه‌ده صڭره حبس‌دن قاچوب حکومتگه قارشی عصیان ایتدی .

خلیفه یزید اوزینڭ قرنداشی «مسلمه» نی عسکر ایله یزید بن مهلب اوستنه یباردی. ایکی‌آره‌ده بولغان صوغشده یزید بن مهلب

طرفدارلری بیك نق جیکلوب پریشان بولدیلر. تیره یاغنده‌غی عسکر وکشیلرنك قایسی أوترلدی، قایسی قاچوب یوق بولدی.

یزیدنك « حبابه » اسملی بیك سویه طورغان بر جاریه‌سی أولگاچ شونك حسرتنه توزه آلماینچه، آندن یدی کون صوك اوزیده وفات ایتدی.

١٠

هشام بن عبدالملك

(١٠٥ - ١٢٥)

« ایکنچی یزید » دن صوك حکومت باشینه آنك قرنداشی « هشام » کیچدی.

هشامنك یکرمی یل دوام ایتکان خلافتی وقتنده ترکستانده، آناطولی‌ده و اسپانیاده بایتاق زور صوغشلر بولغالاسه‌ده، ممالك اسلامیه زورایتلمادی. بلکه کوبسنچه مملکت نك تورلی یرلرنده چققان عصیان واختلاللر باصدرلدی، لکن باشقه‌لر اوستینه ایتلگان هجوملرده بیك زور موفقیت کورلمه‌دی. حتی اسلام عسکرینك یاوروپاده برنچی مرتبه اوله‌رق جیکلوب کیرو چیگلورگه مجبور بولووی‌ده اوشبو هشام زماننده‌در.

شویله که: عربلر اسپانیا قطعه‌سینی اوز قوللارینه قاراتوب بترگاندن صوك، اسپانیا ایله فرانسیه آره‌سنده‌غی « پیره‌نه » طاولرن اوتوب یاوروپاغه هجوم ایتارگه ویاوروپانی ضبط ایده‌رك قوری‌دن استانبولنی کیلوب فتح ایتارگه اویلاغانلر ایدی.

اوشبو نیت ایله، اسپانیاده‌غی عربلر، شونده والی هم عسکر

باشلغی بولغان «عبدالرحمن الغافقی» آدلی برذاتنك قوماندا سنده فرانسیه اوستینه هجوم ایتدیلر. لکن «شارل مارته‌ل» اسملی برکشینك قوماندا سنده عربلرگه قارشو کیلگان خرستیان عسکری فرانسیه اچنده «پواتیه» شهری یاقننده آنلرغه اوچراب ایکی آره‌ده زورصوغش بولدی (سنهٔ هجریه ١١٤). ایرته دن کیچ گه قدر صوغشقاندن صوڭ عربلر جیڭلدیلر وعسکر باشلقلری عبدالرحمن شهید بولدی. صڭره عرب عسکری کیرو چیگلدی.

بونده عربلرنڭ جیڭلووینه سببلرنڭ بعضیلری اوشبولردر: برنچی، مسلمان عسکرنده بیك کوب غنیمت مالی بولوب، یوروولری آور وآقرن ایدی. ایکنچی، خرستیان عسکرینڭ مقداری عربلرگه قاراغانده بیك کوب هم آنلر تیمر چلترلی کیوملر کیونگانلر وشول سببلی آنلرنی قورال برلن جراحتلاو اوڭایسز ایدی.

اسلام عسکری اوشبو «پواتیه» صوغشینه قدر هریرده جیڭه وهر وقت اوستون کیله ایدی. بوصوغش‌ده جیڭلو آنلرنڭ برنچی مرتبه مغلوبیتلریدر.

اوشبو هشام زماننده آناطولی ده سید حسین البطال آدلی بر قهرمان چغوب روملر ایله برنیچه مرتبه صوغشدی، استانبولنی محاصره ایتدی وحتی بر مرتبه سنده ایمپراطور قنسطنطین نی اسیر آلدی.

صوڭره صوغشلرنڭ برسنده شهید اولوب «سید غازی» قصبه‌سنده دفن ایتلدی (سنهٔ هجریه ١٢٢). «سید بطال غازی» دیب بونڭ اسمی تللرده مشهور وحقنده بایتاق مبالغه‌لی حکایه‌لرده واردر. هشام هجرتنڭ ١٢٥نچی یلنده، ٥٣ یاشنده وفات ایتدی.

۱۱

ایکنچی یزید اوغلی ایکنچی ولید

(۱۲۵ - ۱۲۶)

هشامدن صوڭ تختگه اوطورغان ایکنچی ولید غایت فاسق برآدم اولوب، مملکت وملت اشن قارامی، بلکه بتون وقتینی ایسروکلك واویون کولکی ابله اونکاره ایدی. آچولانب قرأن نی یرتب آطو شیکالی شریعت وعقل غه صیمی طورغان اشلری ده کوب بولدی، بوندی اهلیتسز برکشینڭ قول آستنده غی مملکت نڭ البته ترقی ایتو وخلقنڭ آندن ممنون بولو احتمالی یوق ایدی.

شول سببلی خلق اوزندن بیزوب باش طارتدیلر وبرنچی ولیدنڭ اوغلی اوچنچی یزیدگه بیعت ایتدیلر. ایکنچی ولید اول وقتده طرابلس‌ده‌آوده یوری ایدی. شونده وفات ایتدی (سنهٔ هجریه ۱۲۶).

۱۲

برنچی ولید اوغلی اوچنچی یزید

(۱۲۶ - ۱۲۷)

اوچنچی یزید زماننده مملکت بیك چوالچق برحالده ایدی. کوب یرلرده اختلال وعصیانلر چقدی. مأمورلر حکومتگه اطاعت ایتماسکه وبر برسیله اختلافلاشورغه باشلادیلر. بوحاللر امویه دولتی نڭ انقراض غه بوزطونووی نڭ باشی ایدی.

یزید عصیانلرنی بر درجه باصدردی واوزندن اوّلگی خلیفه ایکنچی ولید زماننده قالغان بوز وقلقلرنی بترورگه بر قدر طرشدی، ایسه‌ده، کوب نرسه اشلی آلمادی. چونکه مدت خلافتی باری آلتی آیدن‌غنه عبارت بولوب، ۱۲۷ نچی سنهٔ هجریه ده وفات ایتدی.

۱۳
بونچی ولید اوغلی ابراهیم
(۱۲۷)

اوچنچی یزید دن صوڭ تخت‌گه اوطورغان آنڭ قرنداشی ابراهیم نڭ حکومتی باری یتمش کون قدرگنه دوام ایتدی. اول تختگه اوطورغان وقتده خلق آره‌سنده اختلال بار ایدی. خصوصا بو اختلال‌غه سلیمان بن هشام ایله مروان حمار نڭ عصیانلریده قوشلغاچ ابراهیم آنلرغه قارشو طورا آلمادی وآنڭ حکومتی مروان طرفندن ضبط اولوندی.

۱۴
ایکنچی مروان بن محمد بن مروان

ابراهیم دن صوڭ تخت‌گه کیچکان ایکنچی مروان بن محمد امویه دولتی نڭ صوڭ حکمداری‌در.

بو مروان «مروان حمار» دیب یورتوله. بو اوزی بیك یوره‌کلی بر کشی بولسه‌ده زماننده مملکت تمام چوالدی. حکومتنڭ

اداره‌سی بوزولدی . باشده سلیمان بن هشام « غوطه » و « حمص » طرفلرنده عصیان چقاردی . مروان بونی کوچکه گنه باصدره آلسه‌ده صوڭره « ابو مسلم خراسانی » نڭ میدانغه چغووی مروانّنی تمام شاشرتب قالدردی .

« ابو مسلم » اسملی بر کشی خلقنڭ امویلردن طویووندن استفاده ایدوب ، خلیفه‌لکنی بتونلای آنلردن آلورغه و « عباسی » لرغه یعنی رسول اکرم حضرتلرینڭ آتاسی عبد الله ایله بر طوغان عباس بن عبد المطلب نسلینه کوچررگه تلی ایدی . اوشبو مقصدینه ایریشور ایچون اوز اطرافینه امویلردن بیزگان بیك کوب عربلرنی جیدی . زور بر فرقه یاصاب عصیان ایتدی . « ابو مسلم خراسانی » خلقنی ابراهیم بن محمد العباسی‌گه بیعت ایتارگه اوندی ایدی .

بو فرقه آز زمان اچنده ایراننی وخراساننی ضبط ایتدی. تورلی یاقلرغه عسکرلر یباروب همیشه آلغه بارا ایدی . لکن شول وقتلرده ابراهیم بن محمد العباسی مروان طرفندن شهید ایتلدی .

اول شهید بولغاچ ، آنڭ کوفه‌ده‌گی قرنداشی بولغان عبد الله غه بیعت ایتلدی .

مروان عباسیلر ایله صوغشور ایچون ۱۲۰ مڭ قدر عسکر جیوب « موصل » شهری طرفینه کیتدی . شونڭ «زاب» یلغه‌سی بوینڭ ایکی آره‌ده صوغش بولوب مروان نڭ بتون عسکری جیګلدی . اوزی قاچدی . لکن صڭره مصرده طوتیلوب اوترلدی . شوندن صوڭ امویه دولتی بتوب هجرتنڭ ۱۳۲ نچی یلنده خلیفه‌لك عباسیلرغه کوچدی .

عباسیلرنڭ حکومتگه کیچووینه سبب ابو مسلم خراسانی در . بو کشی باشده فقیر بر اشچی اولوب ، آولدن آولغه یوری ایدی . صڭره سیاسی فکرگه بیریلوب حکومت اشینه قاتناشدی و اوزینڭ

بتمز توکه‌نمز غیرتی سایه‌سنده شول قدر زور بر اوزگاریش حاصل ایتارگه سبب بولدی.

امویلردن ١٤ کشی خلیفه بولوب، بارلغی ٩١ یل حکومت ایتدیلر. بونلر حکومت ایتکان وقتده آل رسول‌گه اذا وجفا ایتو، قیامت‌گه قدر مسلمانلرنڭ کوڭللرن جراحتلی طورغان «کربلا» واقعه‌سی کبك اشلر اشله‌نو، اهل اسلام قاشنده مقدس صانالغان مکه ومدینه شیکالی شهرلرگه تجاوز ایتو، اوز منفعتلری ایچون هر نرسه نی فدا قیلو شیکالی نرسه‌لر بولوب اهل اسلامنڭ کوڭلن صووتسه‌ده، بونلرنڭ اسلام مملکتنی زورایتو، حکومت اسلامیه نی کوچه‌یتو حقنده ایتکان خدمتلرنده انکار ایتو ممکن توگلدر.

امویلرنڭ حکومتی وقتنده اسلام مملکتی شمالده «فرانق» الکاسی، آق دڭز، روم مملکتی، ققفاز، قاسپی دڭزی، سیبریا؛ شرقده قطای؛ جنوبده عمان دڭزی، حبشستان، سودان، صحرای کبیر وغربده بحر محیط غربی ایله محدود ایدی.

اهل اسلامنڭ اسپانیا نی ضبط ایدوب یاور وپاغه چغووی وآندن فرانسیه‌غه هجوم ایدوب بتون یاور وپاغه دهشت بیرووی کینه اوشبو امویلردورنده ایدی.

شونڭ ایله برابر، صوڭغه طابا حکومت‌گه اهلیتسز کشیلر کیچه باشلاغاچ اداره بوزولدی، قوت کیتدی، مملکت طنچسزلاندی وآخرنده حکومت بونلر قولندن بتونلای کیتوب عباسیلر قولینه کیچدی.

صوڭ

(«عباسی» لرنڭ حکومت ایتولری اوشبو «تاریخ اسلام» نڭ اوچنچی قسمنده بیان ایتله‌در.)

۱۹۶۱ إلچی جلده ۷ إلچی فیوارلده جمعه بقا

آچیتق فانی دنیادن بقی دنیاغا کوچدی

~~[illegible]~~ کونی خدا آرتین خابری قلس

تشنبه ناکه تونشیره

۱۹۶۱ نچی جلده ۱۱ نچی فیفرالده جمعه کون

شنبه ناغ تونشره چلرس تودلغان

سکلر جو بقا آچیتق فانی دنیادن باقی دنیا

کوچدی الله مشن ساخ صبح سے بوت آریا

کوچدی جنازا بولیب ۹ بیچ بیشان

دیگری ۱۵ مشن ساخ صبح مینان قوبدی

شنبه کونی یازدم تورد اقول

[illegible]

اوز نشریاتمزدن صوڭ باصلغان یاڭی کتابلر

باشلو آلداتمیلر	(تیاترو)	میرحیدر فیضی	۱۲ تین
بیزه‌نو	«	« «	۱۲ «
قزغانچ	«	« «	۲۰ «
اوزیاشلوم	(شعر)	علاءالدین خدایارف	۱۵ «
کوکلسز کونلر	(حکایه)	فلان	۱۰ «
ادم قانی آتلاتمی	(تیاترو)	عبدالله امیرف	۱۵ «
خوقند اسیره‌سی	(حکایه)	احنف تانغاتارف ترجمه‌سی	۱۰ «
ادبیات گللری	(شعر)	ضیا یرمکی	۱۲ «

مکتب کتابلرندن

تل اچقچی	I	معلم حسن علی	۱۷ تین
تل آچقچی	II قرائت	« «	۱۵ «
برنچی ادوم	الفبا	معلم مطیع‌الله قادرف	۱۵ «
عقاید		معلم صلاح کمال	۱۲ «
معلومات‌مدنیه وفنیه	مصورقرائت	معلم صلاح کمال	۲۰ «
دورس یازو	(املا)	معلم حسن علی	۹ «
یا کی املا معلمی		شاکرجان السعدی	۹ «
ادبیات معلمی	I بولم	معلم عبدالرحمن سعدی	۳۰ «
آلتون قرائت	(قرائت)	معلم عبیدالله الردودی	۱۳ «
مکتب اوچون شعرلر		معلم عبیدالله الردودی (اوزینڭ رسمی ایله)	۱۲ «

۱۵ - ۱۹۱۴ سنه اوقو وقتینه باصلوب چغه‌چق مکتب کتابلری:

تاتارمکتبی ۱ نچی کتاب اصول صوتیه اوزره ترتیب ایدلمش رسملی توركی الفبا.

« « ۲ « « توركی الفبا تمامنك اوقتوراوچون ترتیب ایدلمش عربی الفبا.

« « ۳ « « « « « « « « رسملی اوقو كتابی.

« « ٤ « « ابتدائی مكتبلرنك برنچی صنفنه مخصوص { حساب مجموعه‌سی وعددی مثاللر برنچی جزء.

« « ۵ « « « ۲نچی « « { حساب مجموعه‌سی وعددی مثاللر ۲ نچی جزء.

« « ٦ « « « نچی « « { حساب مجموعه‌سی وعددی مثاللر ۳ نچی جزء.

« « ۷ « « « ۴نچی « « { حساب مجموعه‌سی وعددی مثاللر ۴ نچی جزء.

ایك صوڭغی اصولده عمومی آغشقه قاراب ترتیب ایدلگان بو كتابلرنك مكتب اداره‌لری طرفندن قبول ایدلوننده شبهه یوقدر. معلم افندی ومعلمه خانملرنك باصلوب چغویله كوزدن كیچرولری برنچی اشدر. بازوچی‌سی تجربه‌لی معلملرمزدن ع. بیكتاوی افندی.

ناشری: **حسین حسینوف كتبخانه‌سی** اورنبورغده.

مراجعت ایچون آدرس:
г. Оренбургъ, книжный магазинъ
Х. М. ХУСАИНОВА.